

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Nataša Florjančič

**VPLIV SKUPNE KMETIJSKE POLITIKE EVROPSKE UNIJE NA
RAZVOJNE MOŽNOSTI MANJ RAZVITIH DRŽAV**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Nataša Florjančič

Mentor: redni profesor dr. Marjan Svetličič

**VPLIV SKUPNE KMETIJSKE POLITIKE EVROPSKE UNIJE NA
RAZVOJNE MOŽNOSTI MANJ RAZVITIH DRŽAV**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

Kazalo

Uvod.....	1
1. Teoretični okvir.....	6
1.1. Teorije ekonomskih integracij.....	6
1.2. Politika mednarodne menjave oziroma trgovinska politika.....	7
1.2.1. <i>Argumenti za zaščitno trgovinsko politiko na področju kmetijstva in njihova evaluacija.....</i>	<i>8</i>
1.3. Teorije gospodarskega razvoja.....	9
1.4. Mednarodna menjava kot motor gospodarske rasti in razvoja.....	10
2. Skupna kmetijska politika (SKP) EGS/ES.....	12
2.1. Razvoj SKP.....	12
2.1.1. <i>Zgodovinski razlogi.....</i>	<i>12</i>
2.1.2. <i>Nestabilnost cen na trgu s kmetijskimi proizvodi.....</i>	<i>14</i>
2.1.3. <i>Izoblikovanje SKP po Rimski pogodbi.....</i>	<i>15</i>
2.1.4. <i>MacSharryjeva reforma SKP in Urugvajski krog pogajanj v okviru GATT sporazuma.....</i>	<i>18</i>
2.2. Tržni red – glavni instrument izvajanja SKP.....	20
2.3. SKP danes.....	21
3. Splošni sporazum o carinah in trgovini (GATT sporazum), Svetovna trgovinska organizacija (WTO) in kmetijstvo.....	23
3.1. Urugvajski krog pogajanj.....	24
3.1.1. <i>Aneks 1A Marakeškega sporazuma in osnovna načela mednarodne trgovine.....</i>	<i>24</i>
3.1.2. <i>Aneks 1A Marakeškega sporazuma in kmetijstvo.....</i>	<i>25</i>
3.1.3. <i>Ostali sporazumi, ki se nanašajo na trgovino s kmetijskimi proizvodi.....</i>	<i>30</i>
3.2. Posebna in diferencirana obravnava.....	32
3.3. Nov krog pogajanj – Doha.....	32
4. Necarinske ovire v kmetijski trgovinski politiki (NTO), SKP EU, manj razvite države in WTO.....	36
4.1. NTO na področju omejevanja dostopa do trga.....	36
4.1.1. <i>Uvozna/izvozna (spremenljiva) dajatev.....</i>	<i>36</i>
4.1.2. <i>Posebni zaščitni mehanizem.....</i>	<i>39</i>
4.1.3. <i>Preferencialni dvostranski in večstranski sporazumi.....</i>	<i>39</i>

4.1.4. <i>Prostovoljna omejitev izvoza</i>	40
4.2. NTO na področju domače podpore.....	40
4.2.1. <i>Neposredna plačila, kompenzacijska plačila</i>	41
4.2.2. <i>Administrativni in tehnični standardi</i>	41
4.3. Izvozne subvencije.....	42
4.4. Vpliv SKP EU v trgovini s kmetijskimi proizvodi.....	43
4.4.1. <i>Vpliv SKP EU na svetovne cene kmetijskih proizvodov</i>	44
4.4.2. <i>Vpliv SKP EU na strukturo uvoza in izvoza kmetijskih proizvodov v manj razvitih državah</i>	45
4.4.3. <i>Vpliv SKP EU na razvojne možnosti manj razvitih držav</i>	47
4.4.4. <i>Vpliv EU na razvojne možnosti manj razvitih držav s preferencialnimi trgovinskimi sporazumi</i>	50
4.4.5. <i>Razvojno usmerjen scenarij Svetovne banke</i>	53
<u>5. Vpliv SKP EU na razvojne možnosti manj razvitih držav– primer sladkorja</u>	54
5.1. Tržni red za sladkor v okviru SKP.....	54
5.2. Izpolnjevanje obveznosti iz WTO sporazuma o kmetijstvu s strani EU.....	54
5.3. Vpliv SKP EU v trgovini s sladkorjem.....	55
<u>6 Sklep</u>	60
<u>7. Seznam virov</u>	63

Seznam tabel in grafov

Graf 2.1.:	Englov zakon	14
Tabela 2.1.:	Razvoj SKP – pomembni mejniki	16
Tabela 3.1.:	Posebni zaščitni mehanizem: kdo ima pravico do uveljavitve?	27
Tabela 3.2.:	Predlog znižanja carin za razvite države glede na tri ravni carinskih stopenj v 5 letih	33
Tabela 3.3.:	Predlog znižanja carin za države v razvoju glede na štiri ravni carinskih stopenj in posebne kategorije v 10 letih	34
Tabela 4.1.:	Carine na področju trgovine s kmetijskimi proizvodi: Visoki vrhovi in globoke doline v letu 2003	37
Tabela 4.2.:	Carine naraščajo glede na stopnjo predelave	39
Tabela 4.3.:	Večina podpore je namenjena proizvajalcem in je povezana z zaščito na meji	40
Graf 4.1.:	Prijavljene izvozne subvencije v državah OECD, 1995-98 v odstotkih	42
Tabela 4.4.:	15 največjih izvoznikov in uvoznikov kmetijskih proizvodov v letu 2001	43
Tabela 4.5.:	Cene izbranih kmetijskih proizvodov na svetovnem trgu	44
Tabela 4.6.:	Delež izvoza kmetijskih proizvodov držav v razvoju	46
Graf 4.2.:	Delež uvoza kmetijskih proizvodov v državah v razvoju	47
Tabela 4.7.:	Največji delež najrevnejših prebivalcev živi na ruralnih področjih izven najmanj razvitih držav	48
Tabela 4.8.:	Izvoz pšenice EU v LDC in države v razvoju	50
Tabela 4.9.:	Relativna pomembnost vloge Afrike v trgovini z EU	52
Tabela 5.1.:	Delež EU v svetovnem uvozu in izvozu sladkorja	55
Tabela 5.2.:	Delež izbranih držav v svetovnem izvozu sladkorja v odstotkih	56
Tabela 5.3.:	Cene za sladkor na trgu EGS/ES, ZDA in na svetovnem trgu	57

KRATICE

ACP	Afro-Caribbean and Pacific (afrokaribske in pacifiške /države/)
AMS	Agregate Measurement of Support (agregatna mera podpore)
CU	Carinska unija
CAIRNS	Mesto na SV Avstralije, kjer se je izoblikovala skupina držav pogajalk v Svetovni trgovinski organizaciji
EAGGF	European Agriculture Guidance and Guarantee Fund (Evropski izravnalni in jamstveni sklad za kmetijstvo)
ECU	European Currency Unit (Evropska denarna enota)
EFTA	European Free Trade Association (Evropsko prostotrgovinsko združenje)
EGS	Evropska gospodarska skupnost
ES	Evropska skupnost
EU	Evropska unija
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations (Organizacija za prehrano in kmetijstvo Organizacije združenih narodov)
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Splošni sporazum o carinah in trgovini)
GSP	Generalized System of Preferences (Splošni sistem preferenc)
LDC	Least Developed Countries (najmanj razvite države)
MFN	Most-Favoured-Nation (načelo nediskriminatorne obravnave)
NTO	Necarinske trgovinske ovire
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj)
SKP	Skupna kmetijska politika
STP	Skupna trgovinska politika
TRQ	Tariff Rate Quota (carinska kvota)
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development (Konferenca Organizacije združenih narodov za trgovino in razvoj)
WTO	World Trade Organisation (Svetovna trgovinska organizacija)

Uvod

Največji obseg mednarodne trgovine in mednarodne proizvodnje se odvija med in v razvitih državah. Realni trgovinski tokovi se vse bolj koncentrirajo na tri področja (znotraj in med njimi); Severna Amerika, Evropska unija in Vzhodna Azija (in, predvsem jutri, Kitajska). Vsa tri področja družijo več skupnih značilnosti: stopnja gospodarske razvitosti je visoka, ljudje so izobraženi, stopnje brezposelnosti so nižje kot drugje po svetu, so v večini zdrava gospodarstva z zmerno gospodarsko rastjo kot tudi s stabilnimi valutami in nizko rastjo inflacije. Poleg naštetega je od njih v veliki meri odvisna smer razvoja svetovne trgovine v prihodnje, ki pa za njih že dolgo ni več tako močan motor rasti gospodarstva kot nekoč.

Izhodišča za smer razvoja trgovinske politike so bila zapisana leta 1948 z mednarodnim večstranskim sporazumom imenovanim Splošni sporazum o carinah in trgovini (GATT sporazum) in še bolj konkretno, z ustanovitvijo Svetovne trgovinske organizacije (WTO), ki je začela delovati januarja 1995. Osrednji smoter prvo omenjenega sporazuma kot tudi ustanovitvene pogodbe WTO je ostal isti. Države podpisnice in kasneje države članice naj stremijo k liberalizaciji svetovne trgovine s tem, da odpravijo čimveč ovir, ki stojijo na poti prosti trgovini med državami in novejšimi akterji v mednarodni skupnosti, mednarodnimi organizacijami. Tako se je velika večina držav večkrat znašla na razpotju, na eni strani naj bi odpravile določene ovire, ki omejujejo trgovino med njimi, na drugi pa jim ravno te ovire trenutno omogočajo gospodarsko rast, razvoj določene gospodarske panoge in s tem nova delovna mesta. Tu torej nastopijo pogajalski krogi, ki so se odvijali v okviru GATT sporazuma. Države podpisnice so že v prvih krogih pogajanj, nekje do leta 1970, odpravile veliko večino carinskih ovir v trgovini z industrijskimi proizvodi predvsem zaradi uveljavitve načela recipročnosti, do takrat pa se niso ukvarjale z necarinskimi trgovinskimi ovirami (NTO), katerih odstranitev še danes predstavlja trd oreh. Slednje namreč niso tako vidne, transparentne in lahko dokazljive. Zaradi tega postane predmet pogajanj veliko bolj meglen; oviro je treba najprej odkriti, jo dokazati, približati stališča in šele nato se lahko začne pogajati o odpravi ovire. Necarinske ovire pa so v največji meri prisotne v trgovini s kmetijskimi proizvodi, predvsem zaradi tega, ker je bila ta izvzeta iz pravil zapisanih v GATT sporazumu in ker gre za specifično gospodarsko panogo. Prvič so se o njih sistematično pogajali v okviru osmega pogajalskega kroga, ki je potekal v Urugvaju od leta 1986 do 1994. Med drugim so se dogovorili za znižanje celotne podpore, ki je namenjena kmetijstvu in tudi

za spremembo NTO (na področju kmetijstva) v carine in postopno zniževanje teh carin do leta 2001 oziroma 2005.

Razlog, ki je največkrat naveden kot opravičilo za visoko zaščito v kmetijstvu in pridelavi hrane, je stalna varna oskrba s hrano. Razvite države so kos lakoti že več kot petdeset let, ni pa tako po celem svetu, kljub temu da se pridelava dovolj hrane za vsakogar. Ljudje, ki ostajajo lačni so v večini primerov revni in živijo v državah v razvoju ali najmanj razvitih državah, kjer so možnosti za delo, izobrazbo in kvalitetno življenje že tako zelo majhne. Nemčija in Francija sta že ob koncu 19. stoletja uvedli carine na uvoz žita, še več zaščitnih ukrepov pa so uvedli v večini industrijsko razvitih držav v času velike gospodarske krize pred drugo svetovno vojno. Tretji val protekcionizma, posebej na področju kmetijstva, pa je zajel evropske države po koncu druge svetovne vojne, ko je bil spomin na medvojno pomanjkanje hrane še zelo živ. Samozadostnost pri pridelavi hrane je šesterica držav zapisala za cilj v Rimsko pogodbo o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti (EGS). Do konca sedemdesetih let prejšnjega stoletja se oblikuje Skupna kmetijska politika (SKP), ki pripomore k preobratu v trgovini s kmetijskimi proizvodi, saj nekoč neto uvoznice, države članice EGS, postanejo neto izvoznice določenih kmetijskih proizvodov. EGS se spreminja, poleg poglobljanja sodelovanja, gospodarskega razvoja, se tudi ozemeljsko širi, kar pa pomeni, da se večja tudi njen vpliv v svetu, ki postaja vse bolj soodvisen, globalen. Državne meje, ki so prej omejevale notranjo politiko, se brišejo, tako tudi Skupna kmetijska politika EGS preseže meje carinske unije držav članic.

V mednarodni skupnosti pa ne poznamo vrhovne oblasti, razsodnika, ki bi kaznoval države, ki sledijo le lastnim interesom v mednarodni trgovini, zato je še kako pomemben obstoj Svetovne trgovinske organizacije. Znotraj nje se lahko države dogovorijo o skupnih pravilih obnašanja, lahko dosežejo kompromise, recipročne obveznosti in ugodnosti ter urejajo spore v okviru mehanizmov te organizacije.

Tudi Slovenija bo postala drugo leto v maju del Evropske unije (EU) in njen trg del skupnega evropskega trga. Ob pristopu naše države k EU zdajšnje države članice ne bodo nadomestile uvoza kmetijskih proizvodov iz drugih držav z našimi proizvodi zaradi majhnosti našega trga. Vendar pa lahko ob tem dogodku pomislimo na dejstvo, da bomo kot polnopravna članica EU imeli svoje glasove v Svetu EU in predstavnike v evropskem

parlamentu, preko katerih bomo lahko vplivali na to, kakšna bo Skupna kmetijska politika EU v prihodnje.

Trgovinska politika, ki se jo vodi v okviru zunanje trgovine s kmetijskimi proizvodi, je pravno gledano izvzeta iz poglavja Skupne trgovinske politike (STP) Rimske pogodbe, spada namreč v poglavje o SKP. Predstavljanje EU na pogajanjih v okviru GATT sporazuma in v WTO pa spada v okvir STP. Ker je predmet naše naloge le trgovina s kmetijskimi proizvodi, STP ne bomo obravnavali v celoti. Tako SKP, kot predstavljanje držav članic EU v WTO je postopoma prešlo državno raven in se odvija na nadnacionalni ravni v rokah Evropske komisije ob upoštevanju določenih postopkov sprejemanja odločitev v EU. Nادنacionalnost pa je na obeh omenjenih področjih bolj formalna kot resnična, saj sta področji zelo občutljivi in zato je postopek sprejemanja odločitev dolgotrajen in podvržen soočanjem nacionalnih interesov držav članic.

Močni nacionalni interesi in specifičnost kmetijske panoge so botrovali k temu, da je bil trg s kmetijskimi proizvodi znotraj EGS/ES z zaščitnimi instrumenti dolgo skoraj popolnoma odrezan od svetovnega trga. V največji meri je k izkrivljanju tokov mednarodne menjave s kmetijskimi proizvodi prispevala tržno cenovna podpora znotraj EGS/ES, ki je spodbujala presežno pridelavo. Ker evropski trg ni bil sposoben absorbirati tega presežka, so izplačevali izvozne subvencije. Kmetijski proizvodi so že tako predmet velikih cenovnih nihanj, to pa je problem še poglobilo. Nižala se je tudi splošna raven cen določenih proizvodov.

Izhajajoč iz navedenega si bomo postavili dve hipotezi, ki ju bomo utemeljevali v nalogi:

- 1. Skupna kmetijska politika Evropske unije omejuje razvojne možnosti manj razvitih držav.**
- 2. Če bi Evropska unija odpravila necarinske ovire v trgovini s kmetijskimi proizvodi (reformirala SKP), bi lahko manj razvite države bolj izkoristile svojo primerjalno prednost na tem področju.**

Presežki proizvodov evropskega trga, ki so se pojavili na svetovnem trgu so, kot smo omenili, nižali cene kmetijskih proizvodov na splošno in tako so bile ostale države izvoznice naenkrat ob svoje izvozne dobičke. V manj razvitih državah, kjer je v kmetijstvu zaposlenih veliko ljudi in je učinkovitost delovne sile majhna, hkrati pa prevladuje še tehnološka zaostalost, se še tistim, ki so pridelovali za izvoz, to ni več izplačalo, saj so morali svoje

proizvode prodajati po nizkih cenah. Evropska unija tem državam na drugi strani izplačuje razvojno pomoč. Veliko boljše bi bilo, če bi odstranila ovire trgovini s kmetijskimi proizvodi in prenehala z instrumenti trgovinske politike ščititi domačo proizvodnjo ter tako prispevala k boljšemu dostopu do evropskega trga iz manj razvitih držav, kar bi lahko povečalo njihove razvojne možnosti. Slednje so poskušale že z različnimi strategijami (uvozna substitucija, pospeševanje izvoza, strategija zadovoljevanja osnovnih potreb...) pospešiti lasten gospodarski razvoj in zmanjšati razkorak med njimi in razvitimi, vendar se z njimi v večini primerov niso rešile sedanje situacije. Sprostitev trgovinskih tokov s kmetijskimi proizvodi bi lahko pripomogla k razvoju gospodarstev v manj razvitih državah, vendar to ni zadosten ukrep. Temu morajo zaradi tako velikih razlik, ki so se ustvarjale skoraj dve stoletji, slediti še drugi znotraj držav samih ob pomoči mednarodnih institucij. Skupina manj razvitih držav, ki jo bomo obravnavali v nalogi, je raznolika, od najmanj razvitih držav (LDC), držav z nizkim, do držav z nizkim in visokim srednjim dohodkom. Ravno zaradi te raznolikosti ni mogoče ob omejitvi dolžine diplomskega dela natančno opredeliti vpliva SKP EU, ki ga bomo zaradi tega posplošili. Ob tem je potrebno upoštevati, da vpliv, ki ga bomo analizirali, ne velja nujno v takšni meri za vsako izmed manj razvitih držav.

Nalogo bomo začeli z analizo teorij, ki nam bodo služile kot okvir obravnave problema. Temu bodo sledila tri poglavja, v katerih bomo opisali vidike osrednjega problema, ki je označiti vpliv Skupne kmetijske politike (SKP) EU na razvojne možnosti manj razvitih držav. V prvem se bomo spraševali o razlogih posebnosti SKP EGS/ES in opisali njeno reformo, ki se je zgodila tekom Urugvajskega kroga pogajanj ter se na kratko dotaknili današnje SKP. Drugo poglavje bo namenjeno predstavitvi vloge, ki so jo imela pogajanja v okviru GATT sporazuma in ki jo ima danes WTO pri liberalizaciji trgovine s kmetijskimi proizvodi, kot tudi pri odstranjevanju nekarinskih trgovinskih ovir s strani EU po letu 1995. In v tretjem bomo podrobneje obravnavali nekarinske trgovinske ovire na področju kmetijskih proizvodov, ki jih uporablja EU, njihov vpliv na tokove mednarodne menjave s kmetijskimi proizvodi in posledično na razvojne možnosti manj razvitih držav. V petem poglavju bomo omenjene vidike strnili v celoto in na primeru mednarodne trgovine s sladkorjem ponazorili vpliv EU na tokove trgovine s sladkorjem in posledično na razvojne možnosti nekaterih manj razvitih držav.

Pri obravnavi osrednjega problema naloge in utemeljevanju hipotez bomo uporabili naslednjo metodologijo: deskriptivno metodo, analizo in interpretacijo primarnih in

sekundarnih virov, virov iz medmrežja ter primarnih in sekundarnih statistik. V petem poglavju pa metodo študija primera, kjer se bomo osredotočili na eno enoto analize, to je trgovina s sladkorjem.

1. Teoretični okvir

Osrednji problem naloge je potrebno obravnavati z dveh zornih kotov; najprej je potrebno analizirati vpliv SKP EU na mednarodno trgovino s kmetijskimi proizvodi in na drugem mestu možnosti, ki jih imajo manj razvite države za gospodarski razvoj. V tem poglavju bomo obravnavali teorije, ki se ukvarjajo z obema vidikoma, kar nam bo omogočilo boljše razumevanje problema. Najprej se bomo posvetili prvemu vidiku in s pomočjo teorij ekonomskih integracij, med katerimi je najpomembnejša teorija carinske unije, analizirali vpliv integracije znotraj ES na področju kmetijstva. Navzven pa EU vodi tudi specifično trgovinsko politiko, zato bomo obravnavali dobre in slabe strani izbire določene trgovinske politike. Drugi vidik problema bomo razložili z analizo teorij gospodarskega razvoja in teorij mednarodne menjave, katere so vplivale na izoblikovanje nekaterih pravil obravnave manj razvitih držav v okviru GATT sporazuma, kasneje WTO in tudi na vzpostavitev nekaterih institucij (npr. UNCTAD¹).

1.1. Teorije ekonomskih integracij

»Ekonomska integracija je odstranitev ekonomskih meja med dvema ali več gospodarstvi« (Pelkmans, 1997: 12). Pelkmans pravi (1997: 6), da se zaradi kompleksnosti pojava, to je gospodarskega povezovanja, analitiki velikokrat poslužujejo pristopa Bela Balassa, ki je gospodarsko povezovanje razdelil na naslednje vrste (Pelkmans, 1997: 7):

- 1) prostotrgovinsko območje (odstranitev carin in količinskih omejitev za uvoz iz članic območja);
- 2) carinska unija (CU) (prepoved diskriminacije med članicami CU na blagovnem trgu, skupna carinska stopnja v trgovini s tretjimi državami);
- 3) skupni trg (CU, kjer so odstranjene tudi ovire za mobilnost proizvodnih dejavnikov);
- 4) gospodarska unija (skupni trg z manjšo stopnjo harmonizacije nacionalnih gospodarskih politik);
- 5) popolna gospodarska unija (poenotenje monetarne, davčne in socialne politike, ter vzpostavitev nadnacionalnega organa z nadnacionalnimi pristojnostmi).

¹ UNCTAD je konferenca Organizacije združenih narodov za trgovino in razvoj, ki je prvič potekala leta 1964 in katere osrednji cilj je integracija držav v razvoju v svetovni trgovinski sistem.

Jacob Viner (Pelkmans, 1997: 84-5) je učinke gospodarskega povezovanja opisal v teoriji carinske unije, ki so lahko v CU statični: vzpostavljanje in preusmerjanje trgovine, kot tudi dinamični. CU je lahko korak k liberalizaciji svetovne trgovine, če so učinki ustvarjanja trgovine večji od preusmerjanja, v obratnem primeru lahko ovira proces liberalizacije, saj se pri preusmerjanju trgovine nadomesti poceni blago iz tretjih držav z dražjim blagom znotraj CU. V okviru SKP je prišlo do preusmerjanja trgovine, saj so se države članice EGS zavezale k spoštovanju načela preferenčne obravnave domače kmetijske proizvodnje in CET (enotna carinska stopnja) je bila postavljena tako visoko, da je izolirala trg EGS s kmetijskimi proizvodi od svetovnega.

»Če je carinska unija dovolj velika, da lahko vpliva na svoje pogoje menjave na strani izvoza kot tudi uvoza (eksternalizacija povezovanja), lahko carinska unija določi mednarodne cene za to blago« (Jovanović, 1997: 230). EGS je pomembno vplivala na cene kmetijskih proizvodov zmernega podnebja, ker je na eni strani velik potrošnik tega blaga kot (predvsem pa z uveljavitvijo tržno – cenovnih podpor v okviru SKP) tudi velik ponudnik.

1.2. Politika mednarodne menjave oziroma trgovinska politika

Instrumenti trgovinske politike so lahko različne carine, kot na primer uvozna, izvozna ali pa tudi razni necarinski trgovinski instrumenti, kot so količinske omejitve, državne podpore, davčne olajšave, tehnični standardi, idr. V večini primerov ti instrumenti omejujejo svobodo tokov mednarodne menjave in vplivajo na vzorce mednarodne menjave.

Trgovinska politika se lahko vodi na takšen način, da se približa idealu svobodne trgovine z najmanjšo možno uporabo omenjenih instrumentov, v nasprotnem primeru pa lahko popolnoma izkrivi tokove mednarodne menjave. Na področju kmetijstva so nekatere razvite države (kot npr. ZDA in članice EU) izbrale zaščitno trgovinsko politiko z uporabo različnih instrumentov, kot so izvozne subvencije, spremenljive dajatve, kvote, fitosanitarne standarde, idr. Posamezni instrumenti so natančneje obravnavani v posebnem poglavju v nadaljevanju, na tem mestu pa bomo zgolj navedli razloge za vodenje takšne politike.

1.2.1. Argumenti za zaščitno trgovinsko politiko na področju kmetijstva in njihova evaluacija

Samooskrba s hrano, nacionalna varnost

V času vojn ali pomanjkanja zaradi posebnih vremenskih razmer je pomembno zagotoviti hrano prebivalstvu, da lahko preživi to krizno obdobje in da se ohrani politična stabilnost v državi. Predvsem v času vojne postane bistvena samozadostnost države na področju pridelave hrane. Toda namesto visoke zaščite kmetijstva se lahko za primere krizne situacije ustvari določene letne zaloge proizvodov nujnih za preživetje.

Nestabilni trgi; neenakomerna ponudba in povpraševanje, močna cenovna nihanja

Odvisnost kmetijstva kot gospodarske panoge od pomembnega in nepredvidljivega zunanjega dejavnika, vremena, je doprinesla k temu, da se panogo obravnava na specifičen način, saj lahko le ena slaba letina uniči pridelovalca, ki je tako skupaj s svojo družino ob ves dohodek. Dobra letina pa nasprotno povzroči velik presežek ponudbe nad povpraševanjem in tako nižanje cen ter ne nadomesti izgube prejšnje(ih) slabe(ih) letine(in).

Vendar se lahko dohodek kmetov stabilizira tudi drugače, ne le z načrtnim vzdrževanjem visokih cen za kmetijske proizvode kot se to počne v okviru SKP, ampak na primer z neposrednimi dohodkovnimi podporami, ki ne bi bile vezane na proizvodnjo določenega blaga. Zaščita dohodka kmetov, ki je vezana na proizvodnjo, lahko poglobi problem cenovnih nihanj in že dolgotrajnega padanja cen kmetijskih proizvodov. Na takšen način, se spodbuja proizvodnja in prihaja do presežkov, ki nižajo svetovne cene.

Ohranitev poseljenosti določenih območij in vzdrževanje ruralne krajine

Zaščito kmetijske panoge se opravičuje tudi s poudarjanjem njenih ostalih smotrov – kar danes razumemo v okviru termina večnamenskost kmetijstva - kot sta na primer ohranitev poseljenosti podeželja, kultivirane krajine, itd.

»S spoštovanjem vrednot podeželskega načina življenja, je lahko dobro izdelan regionalni načrt bolj primeren instrument kot zaščitna kmetijska politika za zagotovitev uravnotežene gospodarske dejavnosti na podeželju.«(Trebilcock in Howse, 1999: 254)

1.3. Teorije gospodarskega razvoja

Todaro pravi (1997: 8), da razvojna ekonomija pri obravnavi upošteva veliko več kot pa klasična in politična ekonomija. Ne zanima je le učinkovita porazdelitev redkih virov, ampak usmerja pozornost tudi v gospodarske, družbene, politične in institucionalne mehanizme, ki so nujno potrebni za razvoj posamičnih gospodarstev. Razvojni ekonomisti se ne strinjajo z neoklasiki in zagovarjajo močnejšo vlogo države, ki je potrebna, ker po njihovem gospodarski razvoj v manj razvitih državah ni možen brez predrugačenja celotne družbe v teh državah.

Pionirja med razvojnimi ekonomisti sta Arthur Lewis in Theodore Schultz, ki sta v letu 1979 dobila tudi Nobelovo nagrado za njuno raziskovanje na področju gospodarskega razvoja.

Teorije gospodarskega razvoja pa se delijo na pet sklopov (povzeto po Todaro, 1997: 70-93): teorije linearnega razvoja, teorije strukturne spremembe, teorije odvisnosti, teorije neoklasične revolucije in teorije endogene rasti.

V prvi sklop uvrščamo teorije, ki temeljijo na predpostavki, da se razvoj odvija po vnaprej določenih stopnjah, po katerih mora iti vsaka država na poti h gospodarski razvitosti. Izhajajoč iz te predpostavke je Walt W. Rostow razvil teorijo rasti, znan pa je tudi model rasti Harrod – Domar, vendar sta oba teoretika razvijala svoje teze na podlagi zgodovinske izkušnje, danes pa so možnosti za gospodarski razvoj drugačne.

V drugi sklop teorij strukturne spremembe spadata model Arthurja W. Lewisa in analiza razvojnih vzorcev Hollisa B. Cheneryja. Obema je skupna predpostavka, da je najprej potrebna sprememba v strukturi gospodarstva in šele nato lahko pride do gospodarskega razvoja.

V svoji knjigi Lewis pravi: »Motor rasti mora biti tehnološka sprememba z mednarodno menjavo kot oljem, ne gorivom« (Lewis, 1978: 74). In tudi (1978: 9), da je industrijska revolucija odvisna od vnaprejšnje ali sočasne agrarne revolucije, kar si lahko razlagamo na način, da je potrebno najprej bolj učinkovito uporabiti proizvodne dejavnike (predvsem delo in zemljo) v agrarnem sektorju, šele nato bodo lahko presežni delavci prehajali v industrijski, in kasneje storitveni sektor. Še ena njegova misel osvetljuje osrednji problem naše diplomske

naloge in sicer meni (1978: 76), da je glavni razlog revščine v manj razvitih državah v tem, da je polovica tamkajšnje delovne sile, ki prideluje hrano, zelo neučinkovita, kar oži trg za izdelke in storitve, pogojuje več uvoza in manj izvoza ter manjša obdavčljivo količino dejavnosti in zmožnost varčevanja. Predvidevamo lahko, da bi bili delavci, ki so zaposleni v kmetijstvu bolj učinkoviti, če bi pridelovali tudi za izvoz.

Naslednji sklop so teorije odvisnosti, katerih osnovna teza je, da so manj razvite države ujetе v odnos odvisnosti od bogatih držav, ki se ohranja preko vladajočih elit v manj razvitih državah, to pa onemogoča pravo reformo. Znotraj tega sklopa teorij so avtorji iskali razloge za ujetost v takšnem odnosu in sicer prvi pravijo, da je takšen odnos podaljšek kolonialističnih neenakovrednih odnosov (npr. Theotonio Dos Santos); drugi pravijo, da je razlog v vsiljeni napačni paradigmi za razvoj s strani tujih strokovnjakov; in zadnji so razvili tezo o dualnem razvoju, ki pravi, da je svetu inherenten obstoj revnih in bogatih, razlike med njimi pa se bodo le še povečale (Paul Prebisch, Raul Singer, Celso Furtado, idr.). Nerazvitost je tako pojav, ki je pogojen od zunaj. Vendar pa to hkrati pomeni, da manj razvite države ne morejo storiti veliko, da bi si gospodarsko opomogle.

V 80 – tih letih prejšnjega stoletja se ponovno začne poudarjati vloga trga. Obudijo se neoklasične teorije, pride do t.i. neoklasične revolucije, katere primat je odprto in privatizirano gospodarstvo. Zagovorniki teh teorij (Bela Balassa, Jagdish Bhawati, idr.) za nerazvitost obdolžijo državo, ki se prekomerno vmešava in podlega korupciji, česar posledica je neučinkovita izraba proizvodnih dejavnikov. Manj razvite države se soočajo s korupcijo, ker se zakonodaja ne uresničuje ali še ni popolna, vendar bi bilo narobe te države popolnoma prepustiti delovanju tržnih mehanizmov zaradi gospodarskega razkoraka med njimi in razvitimi državami, ki se je oblikoval skoraj dve stoletji.

Zadnji, peti sklop teorij gospodarskega razvoja so teorije endogene rasti, katerih predstavniki (Paul Romer, Robert Lucas, ...) poudarjajo, da so investicije v človeški kapital, to je v izobraževanje, infrastrukturo, raziskovanje, tiste, ki lahko vzpodbudijo tehnološko spremembo od znotraj in posledično rast, ki se kasneje hrani ravno tako od znotraj.

1.4. Mednarodna menjava kot motor gospodarske rasti in razvoja

Kljub temu, da so se teorije mednarodne menjave pojavile pred teorijami gospodarskega razvoja, jih bomo obravnavali v obratnem vrstnem redu, ker lahko mednarodna menjava le pospeši gospodarski razvoj države, ne more pa biti njegova osnova.

Temeljna teza klasičnih teorij mednarodne menjave je, da če se vsaka država specializira v proizvodnji tistega blaga, kjer ima primerjalno prednost, bo to povečalo svetovni proizvod in vsaka država bo z udeležbo v trgovini pridobila, pravi Salvatore (1998: 330). V skladu s Heckscher-Ohlinovim teoremom, bo »država /.../ izvažala blago, katerega proizvodnja zahteva intenzivno uporabo proizvodnega dejavnika, ki ga je v državi v izobilju in je poceni ...« (Salvatore, 1998: 119). Manj razvite države lahko torej pridobijo v mednarodni menjavi s specializacijo na področju primarnih proizvodov, kot so rude, goriva in hrana, kar jim bo omogočilo postopno gospodarsko rast in razvoj. Nurkse omenjeno potrди na primeru razvoja področij novejšje naselitve v 19. stoletju, ko je bil po njegovem izvozni sektor tisti, ki je dal odločilni impetus za rast in razvoj gospodarstev Avstralije, ZDA, Kanade, Nove Zelandije ..., kakor ga povzema Salvatore (1998: 331).

Razmere se danes razlikujejo od tistih v 19. stoletju. Ni tako velikega povpraševanja po primarnih proizvodih zaradi nizke rasti števila prebivalcev v razvitih državah, manj razvite države niso obdarjene z naravnimi viri v tolikšni meri kot zgoraj omenjena področja, vendar še vedno obstajajo pozitivni učinki, ki jih lahko ima mednarodna menjava na rast in razvoj gospodarstva. Haberler govori o naslednjih (povzeto po Salvatore, 1998:333):

- ✓ s pomočjo mednarodne menjave lahko manj razvite države učinkoviteje izrabijo vire, ki jih imajo na razpolago;
- ✓ s tem, ko se večja trg, so mogoče ekonomije obsega in delitev dela;
- ✓ pospeši se prenos idej, tehnologije, vodstvenih in drugih sposobnosti;
- ✓ mednarodna menjava stimulira in pospešuje mednarodne tokove kapitala;
- ✓ stimulira tudi domače povpraševanje, ki lahko spodbudi domačo proizvodnjo; in
- ✓ je lahko tudi uporabno orožje proti vzpostavitvi monopola.

2. Skupna kmetijska politika (SKP) EGS/ES

Članice Evropske skupnosti za premog in jeklo (ESPJ²) so želele razširiti sodelovanje tudi na druga področja in na pobudo Zahodne Nemčije ter Francije so v letu 1957 podpisale še dve pogodbi. Tako imenovano Rimsko pogodbo, s katero so ustanovile Evropsko gospodarsko skupnost (EGS) in pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti za jedrsko energijo (Euratom). Eno izmed najpomembnejših področij, ki je članice evropskih skupnosti v večini primerov povezovalo, je bilo in je še danes kmetijstvo. Že v Rimski pogodbi so mu države članice EGS posvetile posebno poglavje (2. poglavje), in vanj zapisale usodo te danes prezaščitene gospodarske panoge in hkrati prve skupne nadsocialne politike. Trgovina s kmetijskimi proizvodi ne spada v okvire Skupne trgovinske politike, temveč SKP, prihaja pa v nekaterih primerih tudi do prepletanja obeh politik, na primer pri pogajanjih v okviru GATT sporazuma in danes WTO. V nalogi se ne bomo podrobneje ukvarjali z delovanjem SKP na območju ES, ker nas zanima le njen vpliv na mednarodno trgovino s kmetijskimi proizvodi.

2.1. Razvoj SKP

EGS, danes ES, je postala neto izvoznica hrane prav zaradi posebnosti SKP in ne zaradi primerjalnih prednosti, ki naj bi jih imelo evropsko kmetijstvo. »SKP je učinkovito ločila domači kmetijski sektor EU od svetovnih tržnih sil in smeri, da bi dosegla notranje cilje Skupnosti, to je zaščita dohodka kmetov, stabilne cene in varna oskrba s hrano.« (Lingard in Hubbard, 1997: 344)

2.1.1. Zgodovinski razlogi

Ob sklepanju Rimske pogodbe šesterice evropskih držav so bili še vedno živi spomini na obdobje med in po drugi svetovni vojni, ko se je prebivalstvo med drugim soočalo tudi s hudim pomanjkanjem hrane. Zato so predstavniki držav sklenili, da je potrebno prebivalstvu zagotoviti stalno oskrbo s hrano po razumnih cenah in da je potrebno zagotoviti samozadostnost EGS. Ustvarjalci SKP so se zavedali, da je »...primerna ponudba hrane /.../ bistvena za dobrobit človeka in s tem tudi za politično stabilnost.« (Gardner, 1996: 5)

Takrat so izstopali interesi dveh sodelujočih držav, Francije in Zahodne Nemčije. Prva je hotela večje tržišče za svoje kmetijske proizvode, saj je odkupovanje ustvarjenih presežkov in

² Pogodbo o ustanovitvi ESPJ, tako imenovano Pariško pogodbo so v letu 1951 podpisale: Belgija, Francija, Zahodna Nemčija, Italija, Luksemburg in Nizozemska.

dajanje podpor za njihov izvoz že močno pritiskalo na francoski državni proračun. Druga je imela visoke cene za kmetijske proizvode in je bila neto uvoznica hrane, želela pa je večje tržišče za svoje industrijske izdelke.

Obe državi sta imeli razvito močno protekcionistično držo, kar zadeva trgovino s kmetijskimi proizvodi, ki se je pojavila že ob koncu 19. stoletja, ko sta »nemška in francoska politika /.../ popustili pod pritiskom velikih pridelovalcev žit« (Erjavec in dr., ur. 1997: 42). Vendar pa Rieger (1996: 103, 106) pravi, da je glavni razlog za izoblikovanje nadnacionalne kmetijske politike v tem, da posamezne članice ne bi mogle same ohraniti tako visoke ravni zaščite kmetijstva, vendar so lahko le skupaj kljubovale pritiskom s strani ZDA, ki je imela po 2. svetovni vojni zelo učinkovit kmetijski sektor in je potrebovala trge za izvoz.

Pomemben vpliv na oblikovanje ciljev SKP v Rimski pogodbi so imeli tudi kmetje sami,³ ki so bili že takrat dobro organizirani in imeli ključno vlogo pri nabiranju volilnih glasov za zmago določene politične opcije. Bojazen je bila utemeljena, saj kot je zapisal Atkin (1993: 50), so bili kmetje zvesti podporniki Hitlerjevega režima in vodja nemške kmečke zveze se je že začel dogovarjati z nastajajočo neonacistično narodno stranko, ker so bili kmetje nezadovoljni z ukrepi vladajoče večine. Zase so zahtevali boljši standard, ki bi bil primerljiv z drugimi zaposlenimi v gospodarstvu. Tudi podatek, da je bilo »...v času podpisa Rimske pogodbe /.../ 25% delovne sile zaposlene v kmetijstvu« (El-Agraa, Ali M., 2001: 232), govori v prid moči kmečkega lobija.

Na podlagi teh razlogov je nastal 39. člen Rimske pogodbe, ki je pravna osnova SKP. V njem so naštetih cilji, ki jih bodo države članice EGS uresničevale na področju kmetijstva:

- povečanje storilnosti v kmetijstvu s pospeševanjem tehnološkega napredka in racionalizacijo kmetijske pridelave ter z optimalno rabo proizvodnih dejavnikov predvsem dela;
- zagotoviti primeren življenjski standard kmetom;
- uravnovežiti trg s kmetijskimi proizvodi;
- zagotoviti nemoteno oskrbo;
- zagotoviti, da je hrana kupcem dostopna po razumnih (sprejemljivih) cenah.

³ Danes pa ima Federativna unija kmetov EU (Comité des Organisations Professionnelles Agricoles - COPA), najmočnejše interesno združenje kmetov, pravico posvetovanja v procesu oblikovanja in sprejemanja politike EU.

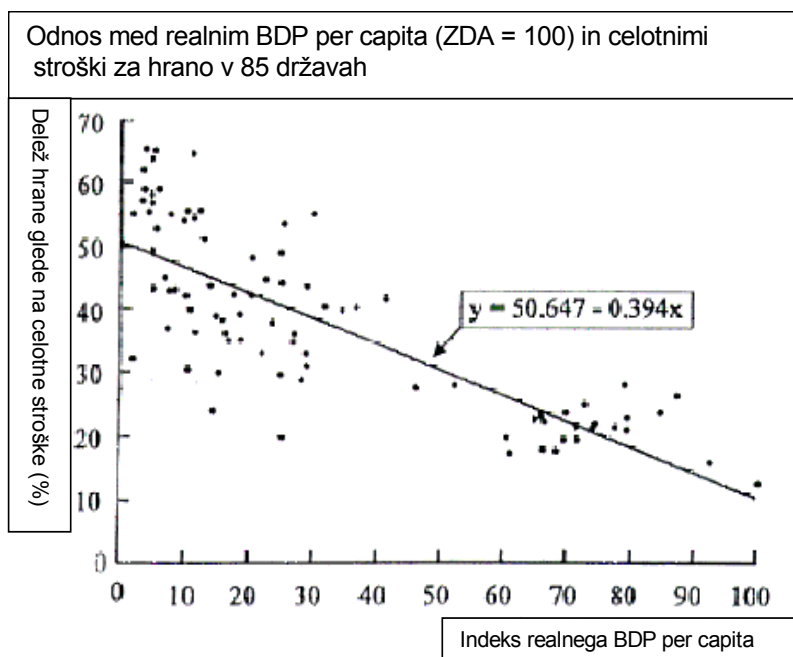
Ti cilji so si med seboj v konfliktu in izključujoči, vendar se je skozi čas in v praksi ustvarila hierarhija med njimi. Države članice EGS/ES so si in si še vedno najbolj prizadevajo ohraniti predvsem primeren življenjski standard kmetov, česar pa ne morejo storiti brez protekcionističnih ukrepov, ki zagotavljajo visoke cene za proizvode.

2.1.2. Nestabilnost cen na trgu s kmetijskimi proizvodi

Že v prvem poglavju smo se dotaknili omenjenega argumenta, ki ga navajajo kot razlog za zaščitno trgovinsko politiko na področju kmetijstva. Na tem mestu pa bomo obravnavali dejavnike, ki poleg vremena vplivajo na cenovna nihanja kmetijskih pridelkov ter posledično na neenakomeren dohodek kmetov.

»Povečano kupno moč prebivalstvo, potem ko je osnovna potreba po hrani zadovoljena, bolj usmerja v nakup drugih dobrin in v manjšem obsegu v nakup hrane« (Erjavec in dr., ur., 1997: 46). Kljub temu, da ima potrošnik višji dohodek, kupi enako količino hrane, kot jo je kupoval že prej, morda kupuje dražje in že pripravljeno, se prehranjuje v restavracijah, porabi pa jo ravno toliko. Omenjeno je ugotovil že Adam Smith, nemški statistik Ernst Engel pa je pojav razložil s krivuljo, ki ponazarja odnos med dohodkom in količino hrane, ki se je potroši, in ta je šibek, piše Atkin (1993: 9).

Graf 2.1: Englov zakon

Vir: FAO, *Prospects for the Future: Nutritional, Environmental and Sustainable Food Production Considerations - Changes in Cultural and Consumer Habits*.

V grafu⁴ je ponazorjen Englov zakon, ki pravi, da se z višanjem dohodka manjša delež, ki se porabi za nakup hrane. Zakon drži znotraj države, revnejši prebivalci zapravijo večji delež svojega dohodka za nakup hrane kot premožnejši, kot tudi na agregatni ravni, revnejše države zapravijo večji delež bruto domačega proizvoda (BDP) za hrano kot bogatejše. Povpraševanje po hrani je torej dohodkovno neelastično, saj se ne poveča sorazmerno s povečanjem dohodka. Hkrati je povpraševanje v večini primerov za življenjsko potrebne kmetijske proizvode cenovno neelastično, kar pomeni, da nižje cene ne bodo sorazmerno spodbudile večjega povpraševanja, kakor tudi višje cene ne bodo sorazmerno zmanjšale povpraševanja, le če so na razpolago substituti.

Na nestabilnost in nihanje cen pa lahko poleg dohodkovno in cenovno neelastičnega povpraševanja vpliva tudi ponudba, ki je cenovno elastična. »S povprečno cenovno elastičnostjo ponudbe okoli -0.25, bo vsako povečanje ponudbe za 1%, znižalo cene za 4%« (Atkin, 1993: 15). Presežna ponudba povzroči sorazmerno večji padec cen kot je delež povečane ponudbe, saj se povpraševanje ne poveča enakomerno. Ker so kmetijski proizvodi standardizirani in hkrati v večini primerov nimajo enakovrednih substitutov, bodo vsi proizvajalci nižali ali višali cene, ko pride do spremembe v ponudbi. Vzroki za presežno ponudbo so tudi tehnološki razvoj, uporaba gnojil, specializacija, večanje kmetij (dokupovanje zemlje) in protekcionistični ukrepi s strani oblikovalcev politike, med drugim tudi s strani EU. Dolgoročno je presežna ponudba na trgu ES v nekaterih kmetijskih proizvodih, kot so npr. mleko, pšenica, sladkor, vplivala na nižanje cen teh proizvodov na svetovnem trgu.

Posebnost kmetijske panoge se razlaga tudi s t.i. teoremom pajkove mreže, pišeta Pamela in Ian Barnes (1995: 165); to je, da bo ob pomanjkanju cena zelo poskočila in bo ostala na tej ravni nekaj časa, z zamikom se bo povečala proizvodnja, vendar glede na to visoko ceno ne glede na povpraševanje, kar kasneje povzroči presežek ponudbe nad povpraševanjem.

2.1.3. Izoblikovanje SKP po Rimski pogodbi

Andrew Fearn (1997: 16, 17) pravi, da je že na konferenci v Stressi (Italija) julija 1958, kjer so se zbrali delegati vseh držav članic Evropske gospodarske skupnosti in predstavniki glavnih kmetijskih organizacij ter prehranske industrije pod okriljem Komisije s Sicco

⁴ FAO, Prospects for the Future: Nutritional, Environmental and Sustainable Food Production Considerations - Changes in Cultural and Consumer Habits, <http://www.fao.org/docrep/meeting/X2697e.htm>, 11.9.2003.

Mansholtom (komisarjem odgovornim za kmetijstvo), postalo jasno, da bo SKP (takrat še v povojih, op. avt.) politika, katere cilji bodo: poskrbeti za ohranitev družinskih kmetij, podpirati dohodke kmetov in se obenem izogibati presežkom ter ohraniti trgovinske vezi s tretjimi državami.

Tabela 2.1.: Razvoj SKP – pomembni mejniki

Leto	Dogodek	Glavne značilnosti	EAGGF ⁵ (v milijonih evrov)
1955	medvladna konferenca v Messini	Spaakovo poročilo je osnova za Rimsko pogodbo.	0
1957	podpis pogodbe o ustanovitvi EGS	Čl. 39 Rimske pogodbe pomembno vpliva na oblikovanje SKP.	0
1962	Svet ministrov odobri regulative za skupne tržne ureditve	Temeljijo na treh načelih: <ul style="list-style-type: none"> ▪ enotnost tržnih ureditev, ▪ dajanje prednosti domači proizvodnji, ▪ finančna solidarnost. 	11,3
1965	politika »praznega stola«	Francija zapusti Svet ministrov za pol leta zaradi nesoglasij glede načina financiranja kmetijstva.	33,3
1972	strukturna reforma	3 družbeno - strukturne direktive: <ul style="list-style-type: none"> ▪ modernizacija kmetij, ▪ spodbujanje opuščanja kmetovanja, ▪ poklicno izobraževanje kmečkega prebivalstva. 	2.538,8
1973, 1981, 1986	širitev Evropskih skupnosti	Danska, Irska, Velika Britanija, Grčija, Španija in Portugalska	3.625,2 11.603,6
1984	administrativno omejevanje	Uvedba količinskih omejitev za mleko.	18.926
1988/89	uvedba stabilizatorjev pridelave	Uvedba Maksimalno zagotovljenih količ, prostovoljne prahe in četrtega vira financiranja.	27.536,1
1992	reforma komisarja za kmetijstvo Raymonda MacSharryja	Znižanje cen, uvedba kompenzacijskih plačil, uvedba obvezne prahe (več v tekstu spodaj).	34.112,4
1993	skupni trg	Enotna carinska stopnja začne veljati za vse proizvode, pred tem so obstajale izjeme, npr. za banane.	37.850
1995	WTO Sporazum za kmetijstvo stopi v veljavo širitev EU	Predvideno je znižanje zaščite za kmetijske proizvode do leta 2001. Avstrija, Finska, Švedska	37.021
1997	Agenda 2000	Komisija pripravi nov predlog reforme SKP.	44.003

⁵ Vir za vrednost EAGGF (kratica za Evropski izravnalni in jamstveni sklad za kmetijstvo): The Community Budget: the Facts and Figures, <http://europa.eu.int/comm/budget/pdf/infos/vademecum2000/en.pdf> (12. 9. 2003).

26. 6. 2003	Svet EU sprejme dogovor o novi reformi, začetek uveljavitve leto 2005	Uvedba enotnih plačil, manjšanje plačil velikim kmetom, več vlaganja na področje razvoja podeželja (več v tekstu spodaj).	Ni podatka.
-------------	---	---	-------------

Pogajalci so se odločili, da bo »... poglavitno orodje SKP tržno – cenovna politika« (Erjavec in dr., ur., 1997: 51). Tako so se postopoma uveljavljala temeljna načela te politike (glej Tabela 2.1.) in tretje načelo, finančno solidarnost, oznanjajo za rojstvo SKP ter dodajo letnico 1962, ko je Svet ministrov sprejel predpis o ustanovitvi posebnega sklada o financiranju SKP, t.i. Evropski izravnalni in jamstveni sklad za kmetijstvo, katerega velikost je ravno tako prikazana v tabeli.

Za sprejemanje odločitev v okviru SKP so ustanovili Posebni odbor za kmetijstvo, ki pripravlja srečanja Sveta EU v sestavi kmetijskih ministrov. Ministri zadeve, ki jih je odbor označil s črko 'A' brez razprave sprejmejo, ostalo pa je prepuščeno pogajanjem med njimi. »... v praksi se je na zadeve povezane s SKP gledalo kot tako pomembne, da se je držalo pravila soglasja, in tako so bile glavne odločitve posledica kompromisa med nacionalnimi interesi, namesto izraz skupnega interesa« (Fearne, 1997: 81). V Evropski komisiji se s kmetijstvom posebej ukvarja generalni direktorat VI (DG VI). Tako so kmetijski ministri, Posebni odbor za kmetijstvo, DG VI in Evropski parlament, ki mora podati mnenje, najbolj zaposleni ob vsakoletnem določanju režima cen za kmetijske proizvode za prihodnje leto. Rezultat so regulative, ki jih izda Svet Evropske unije za vsak proizvod posebej.⁶ Letno določanje cen so najbolj naporna pogajanja za kmetijske ministre in rezultat je praviloma bolj politična kot pa strokovna odločitev.⁷

Že v začetku 70 – tih let prejšnjega stoletja so se pokazale negativne posledice SKP. Dogovorjen sistem določanja cen je namreč povzročil velike stroške državam članicam EGS in prve presežke proizvodov, kar se je na svetovnem trgu odražalo z nižjimi cenami. »Vzdrževanje mehanizma pomoči kmetom z visokimi cenami in kmetijskimi dajatvami je povzročilo močno medijsko pokrite in sramotne presežke: *maslene in goveje gore, jezera vin*, in še pred tem, presežki žita in sladkorja, kasneje pa se je govorilo še o *jezerih mleka*.« (El-Agraa, Ali M., 2001: 250)

⁶ Upravni odbori (Management committees) – ustanovljeni s strani Sveta EU - nadzorujejo upravljanje Evropske komisije s trgovino s kmetijskimi proizvodi.

⁷ V letu 1965 je francoski minister celo zapustil pogajanja o financiranju SKP in druga polovica leta 1965 je danes znana kot obdobje 'praznega stola', saj so kompromis dosegli šele v januarju 1966.

Hubbard in Ritson (1997: 81) očitata ustvarjalcem SKP, da so naredili usodno napako, ker so ob ustanovitvi SKP zanemarili možno rast kmetijske proizvodnje (tudi kot posledico razvoja tehnologije) in ker so podporne cene postavili previsoko, npr. za žitarice 50% višje od takrat stabilnega svetovnega trga glede cen. Fearne piše (1997: 33, 34), da je Sicco Mansholt, komisar za kmetijstvo, v teh letih predlagal reformo kmetijske politike. Bistvo predloga je bilo radikalno prestrukturiranje podeželja in povečanje produktivnosti ter kvalitete proizvodov, vendar ga države članice EGS niso ugodno sprejele. »Končni izid so bili šele v letu 1972 sprejeti programi naložbene pomoči in programi prestrukturiranja (op. avt., glej Tabela 2.1.), ki so bili v namerah podobni, po obsegu sredstev in praktičnem pomenu pa le blede senca Mansoltovega načrta.« (Erjavec in dr., ur., 1997: 53)

Težave SKP so se po dveh širitvah samo še poglobljale in v letu 1984 so se začele resne proračunske težave ob nizkih svetovnih cenah, šibkem dolarju in velikih presežkih mleka, žitaric in sladkorja, ki se jih je bilo potrebno znebiti na svetovnem trgu, poleg tega pa trgovcem plačati izvozne subvencije (oz. zagotovljeno ceno). Za mleko so takrat delno zajezili krizo z uvedbo proizvodnih kvot, ki določajo obseg mleka, za katerega se lahko uveljavlja popolna zaščita, same kvote pa določi Svet ministrov za vsako državo posebej. Omenjena sprememba v SKP, pa ni bila dovolj za odpravo perečih proračunskih težav, zato so v letu 1988 (glej Tabela 2.1.) »uporabili stabilizatorje in sicer tako imenovane maksimalno zagotovljene količine ...« (Fearne, 1997: 50). V primeru, da so kmetje presegli te maksimalno zagotovljene količine, nadaljnje pridelano blago ni bilo deležno tako visoke ravni zaščite.

Po letu 1986 so se presežki pogosteje znašli na svetovnem tržišču, manj pa se je uporabljal intervencijski odkup za ustvarjanje zalog. In tako se je zgodilo, da je bila vrednost blaga, ki se ga je EGS znebila na svetovnem trgu, manjša od kasneje plačane izvozne subvencije oziroma restitucije.

2.1.4. MacSharryjeva reforma SKP in Urugvajski krog pogajanj v okviru GATT sporazuma

Spodbuda za pravo reformo je prišla tako od znotraj; proračunska kriza zaradi nizkih izvoznih dobičkov od žitaric in mlečnih izdelkov, obenem pa velike izgube zaradi odkupovanja govedine ter združitve Nemčije, kot tudi od zunaj; pritiski držav udeleženk Urugvajskega kroga pogajanj v okviru GATT sporazuma. Tako je Raymond MacSharry, komisar za kmetijstvo v letu 1991, izdelal predlog reforme. Vseboval je kombinacijo bistvenega znižanja cen za glavne kmetijske proizvode (op. avt.: žito, oljnice, govedina in

mleko) z letnimi kompenzacijskimi plačili v dobro majhnih kmetij in zmanjšanje uporabe zemljišč s programom opustitve pridelave na delu zemljišča ter manjšanje zalog, pišeta Hubbard in Ritson (1997: 84-5). Swinbank (1997: 97) navaja, da je MacSharry predlagal bistveno znižanje podpornih cen za žitarice, za 35% in obenem plačilo na obdelovalno površino (t.i. kompenzacijsko plačilo, op. avt.), ki naj bi nadoknadilo izgubo ter do katerega naj bi bili upravičeni le tisti, ki sodelujejo v programu opustitve dela zemljišča.⁸ Za mleko se je obdržal kvotni sistem, ki so ga uvedli že v letu 1984, s kvotami manjšimi za 5% in podpornimi cenami za 10%. »Kmetovalci, katerim je znižana mlečna kvota, bodo prejeli letno plačilo 5 ECU⁹ na 100 kg v obdobju 10 let« (CEC, 1991b: 21). Po reformi se je za večino proizvodov zmanjšala tržno-cenovna podpora, vendar se je hkrati zvišala proračunska podpora. V reformo pa niso vključeni vsi glavni proizvodi ES, izvzet je na primer sladkor in tudi za mleko in mlečne izdelke se je le malo spremenilo.

ZDA so po omenjeni reformi SKP popustile pri svoji začetni zahtevi po popolni odstranitvi necarinskih trgovinskih ovir na področju kmetijstva v okviru Urugvajskega kroga pogajanj. Ko pa so se dogovorile še, da se tako kompenzacijska plačila v EGS/ES kot tudi neposredna dohodkovna plačila v ZDA ne seštevajo k vsoti skupnih podpor v kmetijstvu, so podpisali t.i. Blair House sporazum, v novembru 1992, na podlagi katerega so se lahko nadaljevala pogajanja. Omenjeni sporazum pa ne bi bil dosežen, če ne bi ZDA zagrozile, da bodo uvedle carine na uvoz kmetijskih proizvodov iz EU v vrednosti 300 milijonov ameriških dolarjev in če se ne bi v tem času zamenjal ameriški predsednik.

V skladu z WTO Sporazumom o kmetijstvu, katerega najpomembnejši del sestavlja znižanje celotne podpore tej panogi, znižanje in odstranjevanje carinske in necarinske zaščite v trgovini s kmetijskimi proizvodi do leta 2001, je morala ES določiti stalno oziroma tarifirano posebno uvozno dajatev na dan 1. 7. 1995 in s tem je ukinila spremenljive uvozne dajatve (prelevmane). Poleg tega so se »intervencijske cene za žita /.../ v naslednjih treh letih znižale za 30 odstotkov« (Erjavec in dr., ur., 1997: 87). Vendar pa Ritson in Swinbank (1997: 116) opozarjata, da je od leta 1984 do 1993 prišlo do velikega nevidnega porasta v podpornih

⁸ V prvem letu morajo opustiti 15% delež obdelovalne površine, naslednje 12% in še naslednje 10%. Ta del zemljišča ne sme biti uporabljen za pridelavo proizvodov, ki uživajo podporo SKP ali za pašnike, lahko pa gojijo proizvode, uporabne za industrijo.

⁹ ECU je evropska denarna enota in je sestavljena iz košarice evropskih valut, od katerih ima vsaka svojo težo. Uvedli so jo v letu 1979. S 1. 1. 1999 je vrednost 1 ECU-ja enaka 1 evru.

cenah, ki so ga nepoznavalci SKP spregledali in ki je povzročil nekaj zanimivih preobratov glede uveljavljanja GATT sporazuma v EU.

2. 2. Tržni red – glavni instrument izvajanja SKP

»Tržni red je skupno ime za uredbe, pravila in ukrepe, ki jih sprejme Svet ministrov z namenom vplivati na ponudbo in povpraševanje po posamezni skupini kmetijskih pridelkov in živil« (Erjavec in dr., ur., 1997: 54). Z omenjenim instrumentom ES pomembno posega tako na svoj notranji trg s kmetijskimi proizvodi kot tudi na svetovni trg. Velikokrat se zgodi, da pride do hitrega padanja cen na svetovnem trgu zaradi uresničevanja cilja stabilizacije evropskega trga.

Tržni redi se razlikujejo po posameznih proizvodih oziroma skupinah proizvodov, najbolj pa so zaščitene žitarice, sladkor, mleko in goveje meso. Vsako leto po posebnem postopku Svet EU odloči o treh ravneh cen za posamezne proizvode oziroma skupino proizvodov, ki kasneje pomembno vplivajo na dogajanje na evropskem trgu. To so ciljne cene, vhodne cene in intervencijske oziroma zagotovljene cene. Ciljna cena je tista raven cene, ki obenem kmetovalcem omogoča doseči primeren življenjski standard in je tudi zgornja meja do katere se lahko cena povzpne, kar omogoča potrošnikom dostop do hrane po razumnih cenah. Vhodna cena je tista cena, po kateri lahko vstopajo kmetijski proizvodi na skupni evropski trg, ne da bi bili cenovno konkurenčni domači pridelavi. Razlika med ceno na svetovnem trgu in vhodno ceno je bila pred uveljavitvijo WTO Sporazuma o kmetijstvu spremenljiva uvozna dajatev, danes pa je to stalna carinska stopnja. Tretja cenovna raven je intervencijska cena, to je najnižja zagotovljena cena, po kateri lahko kmetovalec proda svoje proizvode. Odkupni organi proizvode namenijo za ustvarjanje zalog ali pa za izvoz, ki se ga, če ne gre drugače, subvencionira. »Velja pravilo, da sta vhodna in intervencijska cena izraženi v nekem stalnem odstotku glede na višino ciljne cene.« (Erjavec in dr., ur., 1997: 54)

Modeli tržnih redov po Erjavcu (1997: 58):

1. Model A zagotavlja visoko cenovno zaščito z uvoznimi dajatvami, izvoznimi nadomestili in intervencijskimi odkupi in velja za žita, mleko in mlečne izdelke, goveje meso in sladkor.
2. Model B zagotavlja razmeroma nizko cenovno zaščito z neposrednimi plačili glede na dohodek in velja za drobnico, oljnice, tobak, oljčno olje, durum pšenico, hmelj, lan in konopljo.

3. Model C cenovno raven približa ravni na svetovnem trgu z uporabo raznih ukrepov in velja za prašičje in perutninsko meso, jajca, vino, sadje in zelenjavo.
4. Model D zagotavlja minimalno zaščito s subvencijami predelovalni industriji, ki velja za predelane proizvode iz sadja in zelenjave.

Naslednji mehanizem SKP ES je podpiranje (subvencioniranje) porabnikov. Podpora je namenjena skupinam prebivalstva, npr. upokojemcem, proizvodnji npr. piva, žganja in tudi kemični industriji npr. pri uporabi sladkorja. Porabniki v predelovalni industriji namreč plačujejo žitarice, sladkor po evropskih tržnih cenah, ki so višje od svetovnih in če ne bi dobili subvencij, ne bi mogli enakovredno tekmovati z udeleženci iz tretjih držav v tej industriji.

2.3. SKP danes

Evropska unija zapravi okoli 44 milijard evrov za podporo kmetom.¹⁰ Večina tega denarja se porabi za odkup presežnega masla, mlečnega prahu, govedine in pšenice, za ustvarjanje zalog, za subvencioniranje izvoza v bivše države Sovjetske zveze ali najmanj razvite države ali pa za plačevanje trgovcem za prodajo pod ceno. Kot nadomestilo za nižje cene so v okviru reforme MacSharryja uvedli kompenzacijska plačila, ki jih proizvajalci prejmejo po preteku tržnega leta (ponavadi od junija do julija) in se določijo glede na razliko med določeno ciljno in doseženo tržno ceno proizvoda. To kmete še naprej spodbuja k presežni pridelavi, ker namesto visokih cen uživajo podporo iz proračuna.

Komisija je pripravila nov predlog reforme SKP in ga vključila v Agendo 2000.¹¹ Na to so se odzvali tako v Svetu EU v sestavi kmetijskih ministrov kot tudi v Evropskem svetu. Od Berlinskega vrha v marcu 1999 pa do junija letos so predlog Komisije malce preoblikovali in kmetijski ministri so ga sprejeli kot dokončnega 26. 6. 2003.

¹⁰ The Community Budget: the Facts and Figures, <http://europa.eu.int/comm/budget/pdf/infos/vademecum2000/en.pdf>, (12. 9. 2003).

¹¹ Agenda 2000: Reform of the Common Agricultural Policy (CAP), <http://europa.eu.int/scadplus/en/lvb/160002.htm>, (24. 7. 2003).

Reforma se bo uresničevala od leta 2005 do 2007.¹² Uvedena bodo enotna plačila na posamezno kmetijo in ne bodo vezana na proizvodnjo. Toda države članice lahko obdržijo določen delež kompenzacijskih plačil, če presodijo, da bi uvedba enotnega plačila močno vplivala na trg in prisilila kmete v opuščanje proizvodnje. Enotna plačila bodo pogojena s spoštovanjem okolja, proizvodnjo kvalitetne hrane in skrbjo za rastline ter za dobrobit živali. Poleg tega bodo zmanjšali neposredna plačila za večje kmete in sicer za 3% v letu 2005 (4% v letu 2006 itn.). Odločili so se tudi za nove tržno - cenovne režime v mlečnem sektorju in za žitarice.

V letu 2000 se je začel nov krog pogajanj v Dohi, ki so ga poimenovali razvojni krog, o katerem bomo podrobneje pisali v naslednjem poglavju. Tudi EU se je zavezala h glavnemu cilju WTO, to je integrirati manj razvite države v svetovni trgovinski sistem. »Reforma vsebuje tudi sporočilo za trgovinske partnerice EU, predvsem za države v razvoju. Kaže na bistveni odklon od podpore kmetijstvu, ki bi lahko izkrivljala trgovinske tokove, predvsem s progresivnim manjšanjem izvoznih subvencij, razumnim ravnotežjem med domačo proizvodnjo in preferenčnim dostopom do trga ter novim ravnotežjem med proizvodnjo doma in odpiranjem trga.«¹³

¹² CAP Reform Summary; http://europa.eu.int/comm/agriculture/publi/newsletter/capreform/special_en.pdf, (12. 9. 2003).

¹³ Prav tam.

3. Splošni sporazum o carinah in trgovini (GATT sporazum), Svetovna trgovinska organizacija (WTO) in kmetijstvo

Vseskozi, vse do leta 1986, je bila trgovina s kmetijskimi proizvodi predmet, o katerem se niso pogajali na pogajalskih krogih v okviru GATT sporazuma. Becker (1992: 3) pravi, da se je to najbolj pokazalo s sporazumom iz leta 1955, ko so se dogovorili, da se prepoved izvoznih subvencij, člen XVI. GATT sporazuma, ne nanaša na primarne proizvode. ZDA so si izpogajale neveljavnost člena XI. GATT sporazuma, ki prepoveduje uveljavitev količinskih omejitev, kar zadeva kmetijstvo in ribištvo. Zgodila pa se je ena izjema. V okviru Dillonovega kroga pogajanj v zgodnjih šestdesetih so določili zelo nizko raven carin za sojo, koruzni zdrob in kasavo. Izjemna priložnost za liberalizacijo trgovine s kmetijskimi proizvodi pa je bila izgubljena v okviru Kennedyjevega kroga pogajanj, ko so članice EGS predlagale, da se obstoječa zaščita zamrzne in so ZDA zavrnila ta predlog.

Sedmi, Tokijski krog pogajanj je bil drugačen od drugih po tem, da so se države podpisnice GATT sporazuma prvič pogajale o necarinskih trgovinskih ovirah, prej so namreč obravnavali le zmanjševanje carin v trgovini z industrijskim blagom,¹⁴ vendar je bil dosežek na tem področju razmeroma skromen. »...bilo je nekaj napredka pri definiciji izvoznih subvencij in določanju sprejemljivih postopkov za uvedbo povračilnih ukrepov, če izvozne subvencije industriji v eni državi škodijo industriji v drugi.« (Yarbrough, 1994: 422)

Osmi, zadnji in najpomembnejši krog pogajanj pod okriljem GATT sporazuma, Urugvajski krog, se je začel leta 1986 v Punt del Este in končal čez osem let. Pogajalci so dosegli dogovor na večih spornih področjih (intelektualna lastnina, zaščita okolja, storitve, kmetijstvo,...) in ustanovili Svetovno trgovinsko organizacijo. Za področje trgovine s kmetijskimi proizvodi so se dogovorili, da bodo znižali podporo kmetijski panogi in zaščitno na meji do leta 2001 oz. 2005 ter da bo ta zaščita preglednejša, so necarinske trgovinske ovire spremenili v carinske. Poleg tega so določili datum za začetek novih pogajanj za to področje, to je leto 2000, s ciljem nadaljne liberalizacije trgovine s kmetijskimi proizvodi.

¹⁴ Devetdeset pogodbenih članic je podpisalo devet tako imenovanih pravil obnašanja, ki so pokrivala naslednja področja: subvencije in povračilne ukrepe, upravne postopke, standarde oz. tehnične trgovinske ovire, uvozno licenciranje, antidumping, trgovina v civilnem letalstvu, trgovina z mlečnimi proizvodi, trgovina z govejim mesom.

3.1. Urugvajski krog pogajanj

Tekom Urugvajskega kroga pogajanj sta se izoblikovali dve nasprotni strani. Eno stran so vodile ZDA, ki so že v Puntí del Este izročile zahtevo po popolni liberalizaciji trgovine s kmetijskimi proizvodi (kljub temu, da niso imele podpore doma), t.i. ničelno opcijo, sledile pa so ji države iz skupine CAIRNS.¹⁵ Na drugi strani so bile države, ki so podpirale liberalizacijo v očitno milejši obliki. Države EGS/ES so bile pripravljene znižati zaščito v celoti za 30 odstotkov, sledile pa so ji Japonska in članice EFTE.¹⁶ Dogovor o kmetijstvu je bil na koncu v celoti odvisen od ZDA in EU, kar smo podrobneje opisali v poglavju o SKP.

Marakeški sporazum o ustanovitvi WTO (v nadaljevanju Marakeški sporazum) so podpisali pogajalci 113 držav v aprilu 1994, v veljavo pa je stopil januarja 1995. Nanj se vežejo štirje aneksi, od katerih nas bo v nalogi podrobneje zanimal predvsem prvi, ki »...vključuje večje tekste, pod imenom 'Multilateralni trgovinski sporazumi' /.../ od katerih so vsi 'mandatorni' v takšnem pomenu, da vzpostavljajo zavezujoče obveznosti za države članice WTO« (Jackson, John H., 1998: 38). Sporazumi, vsebovani v prvem delu prvega aneksa, ki je označen s črko A, se pretežno ukvarjajo s trgovino z blagom.

3.1.1. Aneks 1A Marakeškega sporazuma in osnovna načela mednarodne trgovine

Prvi izmed sporazumov v Aneksu 1A je tako imenovani 'GATT 1994', ki je različica (vsebuje amandmaje) 'GATT 1947' in skupaj z drugimi dogovori in sporazumi v tem aneksu opredeljuje osrednja načela delovanja svetovnega trgovinskega sistema.

Naj jih nekaj naštejemo: »...pravilo most-favoured-nation (MFN) – načelo 'nediskriminatornosti' (op. avt.), načelo nacionalne obravnave in prepoved – z nekaj izjemami – vseh zaščitnih ukrepov razen carin« (WTO Secretariat, 1999: 39). Ker se države večkrat poslužujejo uporabe količinskih omejitev, bomo napisali primere, v katerih je to dovoljeno. Po 'GATT 1994' je to mogoče v naslednjih primerih: »...čl. XI: 2(a) – ob omejitvi izvoza z namenom, da se prepreči ali olajša resno pomanjkanje; čl. XII in XVIII: B – omejitve s ciljem ohranjanja plačilno-bilančnega ravnotežja; čl. XVIII: C – za zaščito mlade industrije;

¹⁵ Države, ki sodijo v skupino CAIRNS so: Argentina, Avstralija, Brazilija, Kanada, Čile, Filipini, Indonezija, Kolumbija, Madžarska, Malezija, Nova Zelandija, Fidži, Tajska in Urugvaj. CAIRNS je mesto na severovzhodnem delu Avstralije, kjer so se našete države prvič sestale v letu 1986.

¹⁶ Švica, Norveška, Avstrija, Finska, Švedska. EFTA je kratica za Evropsko prostotrgovinsko združenje, ki obstaja od leta 1960 s spremenjenim članstvom. Danes so članice Islandija, Liechtenstein, Norveška in Švica.

čl. XIX – če se uporabijo kot zaščitni mehanizmi in čl. XXI – v primeru ogrožanja nacionalne varnosti« (WTO Secretariat, 1999: 41). V čl. VI pa lahko zasledimo še eno možnost uporabe povračilnih ukrepov v primeru, ko je ogrožena domača industrija zaradi uvoza, ki je ali subvencioniran ali so uporabljene dumpinške cene.

Izjema osrednjega načela MFN, so bili že od leta 1947 naprej regionalni trgovinski dogovori, tudi npr. Evropske skupnosti. 'GATT 1994' je ta člen ohranil, le da ga jasneje opredeljuje Sporazum o členu XXIV (v Aneksu 1A). Ta pravi, da morajo ob vzpostavitvi carinske unije, kot oblike regionalnega trgovinskega dogovora, »... države članice določiti skupne uvozne carinske stopnje in druge uredbe, ki vplivajo na uvoz v unijo na ravni ne višji ali bolj restriktivni, kot so jo imele originalne članice, preden je prišlo do vzpostavitve carinske unije.« (WTO Secretariat, 1999: 43)

3.1.2. Aneks 1A Marakeškega sporazuma in kmetijstvo

Do Urugvajskega kroga pogajanj se države podpisnice GATT sporazuma niso pogajale ne o carinskih kot tudi ne o necarinskih ovirah mednarodne trgovine s kmetijskimi proizvodi in to področje je ostalo eno izmed najbolj zaščitnih. To je povzročalo veliko preprirov med podpisnicami, saj so zaščiteni izvozniki zaslužili več in hkrati povzročali izgube tistim, ki so jim bili proizvodni dejavniki naklonjeni in so jih tudi učinkovito uporabljali, vendar so bili prisiljeni prodati svoje proizvode po nizkih cenah ali jih celo uničiti. ZDA so že na začetku omenjenega kroga pogajanj postavile zahtevo po ureditvi trgovine s kmetijskimi proizvodi znotraj GATT sporazuma, hkrati pa tudi po odstranitvi vseh ovir. Največji kamen spotike z EU je bila SKP ES in nasprotovanje EU bistvenim spremembam na področju kmetijstva. V deklaraciji, ki je nastala v Puntí del Este, na uradnem začetku pogajanj, so zapisali, da je potrebno vse ukrepe, ki vplivajo na dostop do trga ali izvozno konkurenčnost postaviti pod nadzor v okviru GATT sporazuma.

Aneks 1A Marakeškega sporazuma vključuje tako imenovani Sporazum o kmetijstvu¹⁷ (odslej imenovan WTO Sporazum o kmetijstvu), posamezne obveznosti držav članic na področju kmetijstva pa so zapisane v dodatku Marakeškega protokola k 'GATT 1994'. Ta dodatek je »...pravni instrument, s katerim postanejo obveznosti, ki so jih sprejele članice WTO v Urugvajskem krogu pogajanj in zadevajo ukinitve in zmanjšanja carinskih stopenj ter

¹⁷ WTO Sporazum o kmetijstvu nekateri avtorji (npr. v raziskavi OECD) imenujejo Sporazum Urugvajskega kroga o kmetijstvu (Uruguay Round Agreement on Agriculture).

necarinskih ukrepov, ki se nanašajo na trgovino z blagom, sestavni del 'GATT 1994'.« (WTO Secretariat, 1999: 50)

WTO Sporazum o kmetijstvu¹⁸ vsebuje koncesije in obveznosti, ki jih bodo države članice uresničevale na treh glavnih področjih do leta 2001 oziroma 2005. To so: dostop do trga (A), domača podpora (B), tretje pa se nanaša na izvozne subvencije (C). Sporazum postavlja jasna pravila, ki posegajo na področje trgovine s kmetijskimi proizvodi, s čimer se bo izboljšala predvidljivost in stabilnost tako za države uvoznice kot tudi izvoznice. Obravnava pa vse kmetijske proizvode kot tudi večino predelanih kmetijskih proizvodov (npr. ustrojeno živalsko kožo, grobo svilo, grob bombaž, ...).¹⁹

A) Dostop do trga

Iz raziskave OECD²⁰ (Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj) povzemamo ukrepe, ki jih morajo države članice WTO uresničiti z namenom omogočanja boljšega dostopa do trga(ov).

1) 'Tarifikacija', omejitev in zmanjšanje carinskih stopenj:

- necarinske ovire je potrebno spremeniti v carine,
- omejitev vseh carinskih stopenj,
- znižanje vseh carin v povprečju za 36% od leta 1995 do 2001 (države v razvoju²¹ za povprečno 24% do leta 2005, najmanj razvite države so oproščene tega ukrepa),
- carine za vsak posamičen proizvod morajo biti znižane za vsaj 15% v razvitih državah in za 10% v državah v razvoju (DVR).

2) Minimalen dostop do trga:

- za proizvode, ki so deležni uvoznih carin, je določen minimalen dostop, to je 3% domače porabe²² za posamičen proizvod v letu 1995, ki se do leta 2001 poviša na 5%,
- za zagotovitev minimalnega dostopa so določene minimalne carinske kvote,²³ v okviru katerih za proizvode veljajo nižje carinske stopnje.

¹⁸ Agreement on Agriculture, summary, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/ursum_e.htm#aAgreement (13. 9. 2003).

¹⁹ Člen 2 WTO Sporazuma o kmetijstvu določa, da spadajo pod obravnavo tega sporazuma kmetijski proizvodi naštetih v Aneksu 1 tega sporazuma (Sporazum o kmetijstvu, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/14-ag.pdf (11. 3. 2003))

²⁰ The Uruguay Round Agreement on Agriculture: The Policy Concerns of Emerging and Transition Economies, <http://www.oecd.org/pdf/M00004000/M00004814.pdf> (12. 2. 2003).

²¹ Status države v razvoju si država pridobi z dvo in večstranskimi pogajanjmi ob vstopu v WTO. V nalogi se uporablja kot prevod developing countries.

²² Domača poraba je izračunana glede na september 1986, če so bile takrat uporabljene carine. Če niso bile, se izračuna glede na obdobje od 1986 do 1988.

Člen 4/2 WTO Sporazuma o kmetijstvu pravi,²⁴ da članice ne bodo obdržale, se zatele k, niti še enkrat sprejele kakršnekoli vrste ukrepov (npr. minimalne uvozne cene, uvozne licence, prostovoljne omejitve izvoza, ...), ki so bili spremenjeni v carine, razen v primeru določenih izjem. Postopek 'tarifikacije' je tako nepovraten. Sporazum pa predvideva tudi določene izjeme zgoraj omenjenih ukrepov v sklopu dostopa do trga. V primeru, da se poveča obseg uvoza oziroma če se cene uvoza spustijo pod določeno raven, lahko države uporabijo posebni zaščitni mehanizem, ki dovoljuje "posebno obravnavo" določenih proizvodov.²⁵ To velja le za tiste proizvode, ki so hkrati v postopku 'tarifikacije'. Posebni zaščitni mehanizem dovoljuje zvišanje carinske zaščite, ko uvoz prekorači t.i. sprožilno raven in ni potrebno dokazati, da je prišlo do resne škode v gospodarstvu. Sprožilna raven se določi glede na delež uvoza v domači porabi v zadnjih treh letih in tako je npr. sprožilna raven za tiste proizvode, katerih možnost dostopa do trga je 10 ali manj odstotka glede na domačo porabo, 125 odstotkov. Če je možnost dostopa do trga od 10 do 30 odstotka glede na domačo porabo, lahko država uvoznica ukrepa že, ko se uvoz poveča za 10 odstotkov. Dodatna carinska dajatev se lahko uvede tudi, ko cena uvoza pade za več kot 10 odstotkov glede na povprečje v letih od 1986 do 1988.

Tabela 3.1.: Posebni zaščitni mehanizem: kdo ima pravico do uveljavitve?

39 WTO članic ima trenutno pravico do uveljavitve posebnih zaščitnih mehanizmov za kmetijske proizvode (v celoti 6156). Številka v oklepaju navaja za koliko proizvodov so uporabljeni, vendar pa se definicija o tem, kaj je en proizvod, razlikuje.

Avstralija (10)	Indonezija (13)	Poljska (144)
Barbados (37)	Izrael (41)	Romunija (175)
Bocvana (161)	Japonska (121)	Slovaška (114)
Bolgarija (21)	Koreja (111)	Južna Afrika (166)
Kanada (150)	Malezija (72)	Svaziland (166)
Kolumbija (56)	Mehika (293)	Švica-Liechtenstein (961)
Kostarika (87)	Maroko (374)	Tajvan(84)
Češka (236)	Namibija (166)	Tajska
Ekvador (7)	Nova Zelandija (4)	Tunizija (32)
El Salvador (84)	Nikaragva (21)	ZDA (189)
EU (539)	Norveška (581)	Urugvaj (2)
Gvatemala (107)	Panama (6)	Venezuela (76)
Madžarska (117)	Filipini (118)	
Islandija (462)		

Vir: Agriculture negotiations backounder: the issues and where we are now, http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agnegs_bkgnd_e.doc (14.9.2003).

B) Domača podpora

Na področju domače podpore so ukrepi razdeljeni v tri skupine:

- a) 'zeleni paket', sem spadajo dovoljeni in še spodbujani ukrepi,
- b) 'modri paket', vmesni ukrepi,

²³ Carinske kvote so kvote, ki so določene za posamezne proizvode in v okviru teh kvot so carinske stopnje znižane, medtem ko za proizvode izven kvot veljajo normalne carinske stopnje.

²⁴ WTO Sporazum o kmetijstvu, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/14-ag.pdf (11. 3. 2003).

²⁵ Čl. 5 v tretjem delu WTO Sporazuma o kmetijstvu.

- c) 'rdeči paket',²⁶ nedovoljeni ukrepi, katere je potrebno zmanjšati za določeno agregatno mero podpore, ki je razložena spodaj.

V zeleni paket se uvrščajo naslednji ukrepi: vladno trošenje za raziskave in izobraževanje v kmetijstvu, razna plačila ob naravnih nesrečah, neposredna dohodkovna plačila, ustvarjanje zalog s ciljem zagotoviti varno oskrbo s hrano, programi za strukturno prilagajanje, itd. To so ukrepi, ki minimalno oziroma sploh ne izkrivljajo trgovine s kmetijskimi proizvodi. Poleg tega morajo zadostiti še naslednjemu kriteriju (čl. 1 Aneksa 2 WTO Sporazuma o kmetijstvu): morajo biti del javno financiranega vladnega programa in ne smejo imeti istega učinka, kot ga ima cenovna podpora. Plačila, ki spadajo sem, ne smejo biti vezana na ali biti odvisna od proizvodnje.

V modri paket spadajo nekatera plačila, ki so ravno dovolj ločena od proizvodnje in se jih lahko preverja po prenehanju veljave 'klavzule miru' v letu 2003, kot na primer kompenzacijska plačila ES glede na obdelovalno površino.

Ukrepi, ki so uvrščeni v rdeči paket, izkrivljajo trgovino s kmetijskimi proizvodi, zato so se države zavezale k njihovi odpravi v največji možni meri. Da bi lažje določili za koliko znižati oziroma odpraviti te v večini necarinske ukrepe, so določili novo merilo. Imenuje se agregatna mera podpore (odslej AMS), ki je celotna vrednost domače podpore, v njej so upoštevani tudi proračunski stroški in transferji potrošnik-proizvajalec. Razvite države morajo znižati celotno vrednost AMS glede na osnovno obdobje 1986-88 za 20% v šestih letih (vsako leto enako od leta 1995), države v razvoju za 13,3% v desetih letih (vsako leto enako od leta 1995), najmanj razvite države pa niso zavezane k zniževanju, ampak le k izračunu AMS (povzeto po OECD raziskavi²⁷). Glede zniževanja veljajo naslednje izjeme (povzeto po WTO Secretariat, 1999: 58-9):

- ♦ obstaja dovoljena tako imenovana *de minimis* podpora (tista podpora, ki ima minimalen učinek in predstavlja maksimalno 5% vrednosti proizvodnje posameznih proizvodov ali celotne vrednosti kmetijske proizvodnje za razvite države in 10% za države v razvoju);
- ♦ izvzeti so nekateri ukrepi, ki so namenjeni spodbujanju razvoja kmetijstva in ruralnih območij v državah v razvoju, vključujoč investicije, subvencije proizvajalcem z nizkimi dohodki in podporo preusmeritvi od proizvodnje nelegalnih narkotičnih proizvodov; ter

²⁶ Rdeči paket se imenuje tudi jantarjev paket.

²⁷ The Uruguay Round Agreement on Agriculture: The Policy Concerns of Emerging and Transition Economies, <http://www.oecd.org/pdf/M00004000/M00004814.pdf> (12. 2. 2003).

- ♦ nekatera neposredna plačila v okviru programov omejevanja proizvodnje ('modri paket').

C) Izvozne subvencije

Po členu 9 WTO Sporazuma o kmetijstvu je potrebno zmanjšati ali odpraviti naslednje subvencije:

- neposredne subvencije pogojene z izvoznim uspehom;
- subvencije za prodajo ali odstranitev netrgovinskih zalog kmetijskih proizvodov s strani vlade na izvoznih trgih pod cenami, ki veljajo na domačem trgu;
- druga plačila za izvoz kmetijskih proizvodov, ki so financirani s strani vlade (vključujoč financiranje iz virov, ki jih napolnijo dajatve na določene kmetijske proizvode);
- subvencije, ki so namenjene trženju in transportnim stroškom izvoza kmetijskih proizvodov (po t. 4 čl. 9 državam v razvoju ni potrebno odstraniti teh subvencij tekom implementacijskega obdobja pod pogojem, da se ne izogibajo drugim obveznostim);
- subvencije za kmetijske proizvode glede na vsebovan delež v izvoznih proizvodih.

Proračunski izdatki za subvencije se morajo v šestih letih znižati za 36% vrednosti za vsako proizvodno skupino v primerjavi z leti 1986-90, od leta 1995 za razvite države, za 24% v 10 letih za države v razvoju. Najmanj razvitim državam subvencij ni potrebno znižati. Države morajo znižati tudi količino proizvodov, ki jih subvencionirajo in sicer: razvite za 21% v šestih letih in države v razvoju za 14% v desetih letih. Po t. 2 čl. 9 je dovoljena omejena fleksibilnost, kar pomeni, da lahko od drugega do petega leta implementacijskega obdobja države poljubno nižajo subvencije, vendar morajo na koncu doseči tisto raven, h kateri so se zavezale. Države članice WTO ne smejo uveljaviti nobenih novih subvencij po t. 3 čl. 3 WTO Sporazuma o kmetijstvu.

»Klavzula miru«

V čl. 13 WTO Sporazuma o kmetijstvu je definirana t.i. »klavzula miru«, ki prepoveduje državam članicam WTO povračilne ukrepe v obdobju implementacije, v kolikor gre za ukrepe v okviru domače podpore ali ob izvoznih subvencijah s strani druge države, razen če takšni ukrepi resno ogrožajo domače gospodarstvo.

Za implementacijo sporazuma in obvez, ki so jih države članice sprejele pa skrbi Odbor za kmetijstvo, ki je bil ustanovljen z omenjenim sporazumom in nadzoruje morebitne negativne

učinke, ki bi jih utegnili imeti implementacija sporazuma na najmanj razvite države ter neto uvoznice hrane.

3.1.3. Ostali sporazumi, ki se nanašajo na trgovino s kmetijskimi proizvodi

Sporazum o uporabi sanitarnih in fitosanitarnih meril je naslednji sporazum iz Aneksa 1A Marakeškega sporazuma, ki močno zadeva trgovino s kmetijskimi proizvodi, saj so omenjena merila lahko le prikriti protekcionizem. »Cilj 'SPS sporazuma'²⁸ je zagotoviti, da bodo učinki vladnih ukrepov na trgovino, ki imajo za cilj varno hrano ter zaščito zdravja živali in rastlin, ostali na minimalni ravni« (WTO Sekretariat, 1999: 62). Ukrepa se lahko le na podlagi znanstvenih ugotovitev, ki so rezultat preizkusov in analiz v laboratorijih in potrjujejo obstoj resnih groženj zdravju živali in rastlin. Prav tako ni dovoljena diskriminatorna obravnava članic WTO, poleg tega pa morajo članice upoštevati tudi gospodarske posledice uvedbe meril (člen 5 'SPS sporazuma'). V Aneksu B omenjenega sporazuma je natančneje opisano, kaj mora članica narediti, da bodo ukrepi, ki jih uvede transparentni, kar je pravilo po čl. 7 istega sporazuma. WTO ne bo določila lastnih tehničnih standardov, vendar so v t. 4 čl. 3 'SPS Sporazuma' našteje organizacije, ki imajo te standarde že določene in po katerih naj bi se države članice zgledovale pri harmonizaciji svoje zakonodaje, kjer je to mogoče.²⁹

Ministrska odločitev glede ukrepov ob morebitnih negativnih učinkih reformnega programa na najmanj razvite države in neto uvoznice države v razvoju³⁰ je naslednji dokument, ki se nanaša na področje kmetijstva. Ministri so se dogovorili, da bodo skupno periodično obravnavali raven pomoči v hrani in da bodo stremeli k temu, da bo ta zadostovala legitimnim zahtevam držav v razvoju. Dogovorili so se tudi, da omenjenim državam pripada posebna in diferencirana obravnava.

²⁸ Za Sporazum o uporabi sanitarnih in fitosanitarnih meril (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures) bomo uporabili krajšo verzijo: 'SPS sporazum' ('SPS Agreement') (http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/15-sps.pdf (17. 3. 2003)).

²⁹ Naštete organizacije: Organizacija za prehrano in kmetijstvo, Svetovna zdravstvena organizacija, organizacije, ki delujejo v okviru Konvencije za mednarodno zaščito rastlin, idr.

³⁰ Decision on Measures Concerning the Possible Negative Effects of the Reform Programme on Least-Developed and Net Food-Importing Developing Countries, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/35-dag.pdf (17. 3. 2003).

Sporazum o tehničnih ovirah trgovine³¹ na prvem mestu določa standarde, ki jim morajo zadostiti proizvodi, od načina pakiranja, označevanja do izdaje certifikatov, ki pa ne smejo biti nepotrebna ovira trgovini. Na drugem mestu vsebuje predpise, ki se nanašajo na ohranitev nacionalne varnosti, zaščito človekovega zdravja, zdravja in življenja živali in rastlin ter zaščito okolja. V sporazumu so poudarjeni trije osrednji sklopi delovanja: harmonizacija tehničnih predpisov in standardov v duhu ustvarjanja čim manjših ovir trgovini na podlagi nacionalnih razlik,³² transparentnost tehničnih predpisov, standardov in postopkov, ki so potrebni za izpolnitev določenih kriterijev in sprejem Pravilnika o dobrem delovanju pri pripravi, sprejemu in uporabi standardov³³ (v Aneksu 3) s strani vseh teles na nacionalni ali lokalni ravni, ki se ukvarjajo s standardizacijo.

Sporazum o investicijskih ukrepih v povezavi s trgovino³⁴ prepoveduje predvsem dve zahtevi, ki jih vlade pogojujejo investitorjem in tako lahko izkrivljajo tokove mednarodne trgovine. Prva je zahteva o vložku doma proizvedenih proizvodov (zahteva po vložku lokalne vsebine) v končne izdelke oziroma omejeno uporabo uvoženih proizvodov. Druga zahteva pa je, da se delež proizvedenega izvozi, zato da se izboljša trgovinska bilanca države.

XIX. člen 'GATT 1994' opredeljuje ukrepe za omejitev uvoza (nediskriminatorno, za vse enako) določenih proizvodov v kriznih situacijah, natančneje, ko obstaja resna škoda ali lahko do nje pride v domači proizvodnji. Ker se je omenjeni člen nemalokrat zlorabljal in je dovoljeval podpisnicam GATT sporazuma, da so ga zaobšle, so ga v Urugvajskem krogu spremenili in napisali še Sporazum o zaščitnih ukrepih, kjer je uporaba omenjenega člena natančneje razdelana. V skladu s prvim odstavkom 2. čl. tega sporazuma je za uporabo zaščitnega ukrepa potrebna ocena članice, da je zaradi povečane količine uvoza prišlo do resne škode domači industriji, ki proizvaja podobne ali neposredno konkurenčne proizvode (povzeto po WTO Sekretariat, 1999: 105).

³¹ Agreement on Technical Barriers to Trade, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt.pdf, (17. 3. 2003).

³² Za zgled pri harmonizaciji naj bodo obstoječi mednarodni predpisi in standardi kot tudi predpisi, standardi, postopki drugih držav in stremi naj se k sklepanju sporazumov o vzajemnemu priznavanju.

³³ Annex 3: Code of Good Practice for the Preparation, Adoption and Application of Standards.

³⁴ Agreement on Trade-Related Investment Measures, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/18-trims.pdf (18. 3. 2003).

3. 2. Posebna in diferencirana obravnava

»V letu 1965 so uvedli poseben status za države v razvoju v okviru mnogostranskega trgovinskega sistema s sprejemom novega IV. dela GATT sporazuma, kjer je definirana 'posebna in diferencirana obravnava'. Ta obravnava je bila definirana kot n recipročnost za države v razvoju« (Bernal, 2003: 117-8). Status 'posebne in diferencirane obravnave' se kaže v tem, da razvite države ne pričakujejo recipročnosti s strani manj razvitih držav, ko le-te na podlagi doseženih dogovorov nižajo ali odstranjujejo carinske in necarinske ovire. Vendar so se carine do Urugvajskega kroga pogajanj nižale predvsem za industrijske izdelke. V večini primerov manj razvite države od tega niso imele velikih koristi kot izvoznice primarnih proizvodov. Razvite države so uvedle tudi t.i. Splošni sistem preferenc (GSP)³⁵, v okviru katerega manj razvitim največkrat nudijo boljši dostop do svojih trgov za vse proizvode z znižanimi carinskimi stopnjami. Posebne obravnave so deležne najmanj razvite države (LDC), ki jim ni potrebno sodelovati v procesu liberalizacije trgovine s kmetijskimi proizvodi v okviru WTO Sporazuma o kmetijstvu.

Že od konca 80-tih let se spodbuja aktivna integracija manj razvitih držav v trgovinski sistem. Z ustanovitvijo WTO pa so članice postale vse ostrejšše pri sprejemanju novih članic, od manj razvitih držav se pričakuje vedno več, predvsem pri uresničevanju obveznosti. Trebilcock in Howse (1999: 393) pravita, da Marakeški sporazum odseva ta pristop, saj se tudi od manj razvitih držav zahteva izpolnjevanje obvez in se za njih postopoma manjšajo ugodnosti v okviru statusa 'posebne in diferencirane obravnave'. Pri izpolnjevanju obvez, ki izhajajo iz WTO Sporazuma o kmetijstvu imajo na voljo daljše implementacijsko obdobje, ki ga lahko podaljšajo, če naletijo na resne težave, ki ogrožajo njihov gospodarski razvoj. Čl. 15 istega sporazuma tudi pravi, da morajo razvite države upoštevati posebne potrebe in pogoje držav v razvoju, predvsem z omogočanjem boljšega dostopa do svojih trgov.

3.3. Nov krog pogajanj – Doha

V letu 2001 so v Dohi, glavnem mestu Katarja, uradno začeli z ministrskim srečanjem v okviru WTO nov pogajalski krog, imenovan tudi razvojni krog. Pogajanja o kmetijstvu so se začela že na začetku leta 2000. Na ta način so izpolnili obveznost iz 20. člena WTO

³⁵ "Splošni sistem preferenc je bil spodbujen s strani UNCTAD – a v letu 1968." (Trebilcock in Howse, 1999: 373)

Sporazuma o kmetijstvu. V tem členu so zapisali, da se mora proces reforme trgovine s kmetijskimi proizvodi nadaljevati, in zato so potrebna nova pogajanja, ki se naj začnejo eno leto pred koncem implementacijskega obdobja. V Dohi so se ministri dogovorili o delovnem programu pogajanj in vanj poleg ostalih področij vključili tudi kmetijstvo.³⁶

V skladu z delovnim programom, so na področju kmetijstva določili 31. marec 2003 za oddajo poročil s strani držav članic, vendar se roka niso držale. V poročilu naj bi vsaka zapisala način, na podlagi katerega naj se nadaljuje liberalizacija trgovine s kmetijskimi proizvodi. Naslednji rok za oddajo poročil je bila 5. ministrska konferenca, ki je potekala med 10. in 14. 9. 2003, v Cancunu v Mehiki in tudi tega datuma se ni držalo.

Predsednik WTO Odbora za kmetijstvo, Stuart Harbinson, je v februarju letos podal predlog ukrepov za področje trgovine s kmetijskimi proizvodi (Agra Europe, 14. 2. 2003, EP/1,2,3,4). Pomembne točke predloga povzemamo v nadaljnjem besedilu.³⁷ Tudi ta predlog ukrepov je razdeljen na isti način, kot so bile razdeljene obveznosti, ki izhajajo iz WTO Sporazuma o kmetijstvu: na dostop do trga (A), domačo podporo (B) in izvozne subvencije (C).

A) Možnosti dostopa do trga naj bi povečali z nadaljnim nižanjem carinskih stopenj, večanjem t.i. carinskih kvot, odstranitvijo posebnega zaščitnega mehanizma ter s posebno obravnavo najmanj razvitih držav.

Tabela 3.2.: Predlog znižanja carin za razvite države glede na tri ravni carinskih stopenj v 5 letih

Carinska stopnja	Povprečno znižanje	Minimalno znižanje glede na proizvod
90%+	60%	45%
15-90%	50%	35%
0-15%	40%	25%

³⁶ Ostala področja, ki so predmet pogajanj so: trgovina s storitvami, dostop do trga za nekmetijske proizvode, obravnava intelektualne lastnine, področja, ki zadevajo obravnavo držav v razvoju in najmanj razvitih, itd. (The declaration's work programme, http://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm#workprogramme, (14. 9. 2003))

³⁷ Agriculture negotiations backounder: the issues and where we are now, http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agnegs_bkgrnd_e.doc (14. 9. 2003).

Tabela 3.3.: Predlog znižanja carin za države v razvoju glede na štiri ravni carinskih stopenj in posebne kategorije v 10 letih

Carinska stopnja	Povprečno znižanje	Minimalno znižanje glede na proizvod
120%+	40%	30%
60–120%	35%	25%
20–60%	30%	20%
0–20%	25%	15%
Posebni proizvodi	10%	5%

Velikost carinskih kvot:

- povečanje kvot na 10% domače proizvodnje (6,6% za države v razvoju),
- implementacija: 5 let (10 za države v razvoju),
- fleksibilnost: za četrtno carinskih kvot je dovoljeno povečanje le za 8% domače proizvodnje (5% za države v razvoju), pod pogojem da se pri drugi četrtni povečajo za 12% (8% za države v razvoju).

Carinske kvote: posebna in diferencirana obravnava:

- razvite države naj dovolijo dostop do trga manj razvitim državam za ključne proizvode brez carin;
- državam v razvoju ni potrebno povečati njihovih kvot za izbrane 'posebne proizvode', ki so pomembni za varno oskrbo s hrano, razvoj podeželja in preživetje.

Za posebni zaščitni mehanizem, ki ga določa 5. čl. WTO Sporazuma o kmetijstvu se v predlogu pojavita dve možnosti. Da bi ga odpravili v obdobju implementacije, to je v roku petih let ali dve leti po tem (do 2012). Predlagana je uvedba novega posebnega zaščitnega mehanizma le za države v razvoju.

B) Na področju domače podpore so spremembe predlagane glede na pakete: rdečega, modrega in zelenega.

Rdeči paket:

- agregatna mera podpore mora biti znižana za 60% v 5 letih za razvite države in za 40% v 10 letih za države v razvoju,
- *de minimis* podpora naj se zniža za polovico, s sedanjih 5% na 2,5% v petih letih za razvite države.

Za modri paket sta predlagani dve možnosti:

- da se izračuna vrednost podpore v okviru tega paketa v letu 1999-2000 in se jo zniža za 50% v petih letih ali
- da se ukine paket in se podpora, ki je vključena vanj, prišteje k agregatni meri podpore v rdečem paketu.

V zelenem paketu naj bi za plačila, ki spadajo vanj, poostriili pravila.

C) V skladu s predlogom reforme naj bi popolnoma odpravili izvozne subvencije. Način, na podlagi katerega se bo to zgodilo, še ni dorečen, bo pa verjetno kombinacija takojšnjega odstranjevanja in postopnega nižanja po določenih odstotkih na leto.

Pogajalski razvojni krog Doha se mora v skladu z dodeljenim mandatom končati do leta 2005 in do takrat se morajo dogovoriti o obveznostih za posamezne članice. Poleg tega, da je na pogajalski mizi veliko predlogov, kako uresničiti te obveznosti, se je v Cancunu, na 5. ministrski konferenci pojavil še nov problem. V krog manj razvitih držav spadajo tudi Indija, Pakistan, Brazilija, ki so si v zadnjih dveh desetletjih razvojno opomogle in so močne pogajalske nasprotnice EU, Japonski in ZDA. Nemški trgovinski diplomat je tako izjavil: »Pripravljeni bi bili na mnoge koncesije revnim državam, ne pa državam, ki so konkurenčno sposobne« (Delo, Sobotna priloga, 13. 9. 2003, str. 15). V prihodnje bo to verjetno ena od osrednjih težav pri integraciji manj razvitih držav v svetovni trgovinski sistem. Ministrska konferenca se je končala brez konsenza zaradi, kot pravi predsedujoči konference Luis Ernesto Derbez, nezmožnosti predstavnikov držav članic, da se odmaknejo od retorike k dejanjem.³⁸

³⁸ Day 5: Conference ends without consensus, http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min03_e/min03_14sept_e.htm (26. 9. 2003).

4. Necarinske ovire v kmetijski trgovinski politiki, SKP ES, manj razvite države in WTO

Necarinske trgovinske omejitve (NTO) so instrumenti trgovinske politike. Jovanović jih deli na štiri skupine (1997: 237):

1. vmešavanje vlade v mednarodno trgovino (nadomestila, vladni postopki, državni monopoli, ...);
2. carinski in administrativni postopki na meji (pravila izvora, licence, administrativne kontrole, ...);
3. standardi (tehnični, zdravstveni, okoljski, certifikati, označevanje, ...); in
4. drugo (količinske omejitve, spremenljive dajatve, dvostranski sporazumi, sporazumi o prostovoljni omejitvi izvoza, ...).

NTO imajo podobne učinke kot carine in državam omogočajo zaščito lastnega gospodarstva (subvencije določenim gospodarskim panogam, uvozne kvote, ...) ali potrošnikov (npr. zakonske določbe o ustreznosti blaga) in manjšanje trgovinskega primanjkljaja. Poleg tega so NTO manj pregledne in prepoznavne kot carine in s tem zmanjšujejo strah pred povračilnimi ukrepi trgovinskih partnerjev. Države jih pogosto uporabljajo na diskriminatoren način, kar pomeni, da ne veljajo za vse države enako. Največkrat so ob njihovi uvedbi prizadete manj razvite države. Te države, na prvem mestu, praviloma izvažajo le enega od primarnih ali sekundarnih proizvodov, tako da ne morejo nadomestiti izgube in na drugem, redkeje uporabljajo mehanizme v okviru WTO (npr. mehanizem za reševanje sporov). V tem delu bomo obravnavali NTO, ki jih uporablja EU na področju kmetijske trgovinske politike, posledice vodenja takšne trgovinske politike na manj razvite države in tudi v kakšni meri EU uresničuje WTO Sporazum o kmetijstvu.

4.1. NTO na področju omejevanja dostopa do trga

4.1.1. Uvozna/izvozna (spremenljiva) dajatev

Uvozno dajatev predpiše država v primeru, če hoče zaščititi domače proizvode in so le ti dražji od uvoženih. Tako je uvozna dajatev razlika med ceno blaga na domačem trgu in ceno na svetovnem trgu. V takšnem primeru, bi lahko država uvedla določeno carinsko stopnjo na posamezni proizvod, kar pa ne bi zadostovalo za zaščito kmetijskih proizvodov, saj je za svetovni trg s hrano značilno nihanje cen.

V EGS/ES so zato »... uvedli posebne uvozne dajatve, ki so /bile/ določene v znesku na enoto uvoženega blaga. Pri nekaterih blagovnih skupinah se je višina uvoznih dajatev spreminjala praktično dnevno, pri drugih tedensko, pri tretjih so dajatve obveljale nekaj mesecev« (Erjavec in dr., ur., 1997: 55-56). Poleg tega so, kot ugotavlja Pelkmans (1997: 169), spremenljive uvozne dajatve dopolnilo k tržno-cenovni podpori na notranjem trgu ES, ki jo uživa glavnina kmetijskih proizvodov zmernega podnebja (žita, govedina, svinjina, mleko in sladkor) in tudi vino ter ribji proizvodi. Skladno z WTO Sporazumom o kmetijstvu je morala EU uvozne/izvozne dajatve spremeniti v stalne carine v postopku 'tarifikacije'. Ko so bile dajatve spremenjene v carine, jih je morala znižati v povprečju za 36%.

Tabela 4.1.: Carine na področju trgovine s kmetijskimi proizvodi: Visoki vrhovi in globoke doline v letu 2003

Carinski vrhovi in odkloni v izbranih državah; carine v okviru načela MFN, tiste, ki niso uporabljene le za določene kvote, veljavne dajatve (v odstotkih in standardni odklon)

	povprečne carine	maksimalne carine	standardni odklon³⁹	odstotek upoštevanih linij
Kanada	3,8	238,0	12,9	76,0
Evropska unija	19,0	506,3	27,3	85,9
Japonska	10,3	50,0	10,0	85,5
ZDA	9,5	350,0	26,2	99,3
Južna Koreja	42,2	917,0	119,2	98,0
Brazilija	12,4	55,0	5,9	100,0
Kostarika	13,2	154,0	17,4	100,0
Indonezija	8,5	170,0	24,1	100,0
Malavi	15,3	25,0	9,1	100,0
Maroko	63,9	376,5	68,2	100,0
Togo	14,7	20,0	6,5	99,9
Uganda	12,9	15,0	3,7	100,0

Vir: Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3: <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).

V analizi Svetovne banke je bilo ugotovljeno, da je bil učinek zniževanja carin majhen, ker so lahko države zniževale carine, ki so že bile nizke in za tiste proizvode, ki zanje niso

³⁹ Standardni odklon oziroma napaka je kvadratni koren iz variance, in nam poda informacijo o kakovosti izračunanega rezultata. Če so razlike med vzorčnimi ocenami velike, je večja varianca, kot tudi standardni odklon (povzeto po Košmelj, 1996: 30, 31).

pomembni, da so dosegle povprečno znižanje.⁴⁰ Nadalje, osnovne carinske stopnje, glede na katere se je zniževalo, so bile postavljene visoko. Razvite države, med njimi tudi članice EU, so tudi pogoste uporabnice mešanih oz. sestavljenih carin, ki so veliko bolj nepregledne kot enostavne *ad valorem* carine. Velik problem pri omogočanju boljšega dostopa do trga pa ostajajo tudi t.i. carinski vrhovi. Carinski vrhovi ali visoke carine se pojavljajo v razvitih državah z namenom visoke zaščite občutljivih proizvodov (Tabela 4.1.), prikazane so v stolpcu maksimalne carine. V izračun povprečnih carin pa niso vključene carinske kvote (TRQ). Če bi jih vključili, bi bila sedanja carinska zaščita večja, npr. za EU bi se povišala iz 19% na več kot 34%.⁴¹

Carinske kvote (TRQ) so posebni instrument WTO Sporazuma o kmetijstvu, ki so jih uvedli, da bi se zagotovil vsaj minimalni dostop do trga za določene proizvode, ker so po postopku 'tarifikacije' pri občutljivih proizvodih carine ostale visoke. V EU je 38% domače kmetijske proizvodnje zaščitene s carinskimi kvotami, ki delujejo po načelu »...dovoli malo, potem pa pokaži zobe carin.«⁴² V okviru določene carinske kvote so carine nične ali nizke, ampak ko se preseže to količino, so v večini primerov tako visoke, da onemogočajo uvoz. Povprečne carine so tako v EU za žitarice 34,6%, za meso in mesne izdelke 32,5% in za mleko in mlečne izdelke 54,6%.⁴³ Poleg tega se kvote tudi velikokrat ne zapolnijo zaradi administrativnih zahtev, slabe preglednosti in ker imajo izvozniki zaradi njih več stroškov.

Opozoriti je potrebno še na en problem, ki ga povzročajo razvite države (tudi članice EU) in to je naraščanje carinske zaščite glede na stopnjo predelave kmetijskih proizvodov. Slednje namreč predstavlja veliko oviro pri prodoru na trg razvitih držav za predelane proizvode iz manj razvitih držav in tako se tudi manjšajo možnosti za razvoj predelovalne industrije v teh državah, posledično za lasten gospodarski razvoj.

⁴⁰ Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003). Države so dosegle 50% znižanje že, če so carinsko stopnjo znižale iz 2% na 1%.

⁴¹ Prav tam.

⁴² Prav tam.

⁴³ Prav tam.

Tabela 4.2.: Carine naraščajo glede na stopnjo predelave

Naraščanje carinskih stopenj za izbrane proizvode v odstotkih

	Evropska unija
Kava	
Neobdelana	7,3
končni proizvod	12,1
Kakav	
Neobdelan	0,5
vmesna stopnja predelave	9,7
končni proizvod	30,6
Sladkor	
Neobdelan	18,9
vmesna stopnja predelave	30,4
končni proizvod	36,4

Vir: Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).

4.1.2. Posebni zaščitni mehanizem

Države lahko ob velikem porastu uvoza ali ob padcu cen uporabijo tudi posebni zaščitni mehanizem, ne da bi jim bilo potrebno dokazati škodo gospodarstvu. Države, ki uporabljajo ta mehanizem so navedene v Tabeli 3.1. v prejšnjem poglavju, ravno tako je tam natančneje razložena uporaba tega mehanizma. Razvite države velikokrat zlorabljajo ta mehanizem na takšen način, da se izniči učinek nižanja necarinske in carinske zaščite kmetijskih proizvodov.

4.1.3. Preferencialni dvostranski in večstranski sporazumi

EGS/ES ima veliko število podpisanih sporazumov (ti se razlikujejo po intenzivnosti povezave), ki urejajo trgovinske odnose z različnimi državami, skupinami držav in hkrati »...pogojujejo dostop do trga.«⁴⁴ Ob tem ima »Evropska skupnost veliko moč za razlikovanje (celo diskriminacijo) med svojimi trgovinskimi partnerji, tako, da ponudi oziroma ne ponudi določeno vrsto trgovinskega ali drugačnega sporazuma« (Jovanović, 1997: 280). Različna obravnava je opisana s tako imenovano piramido trgovinskih privilegijev, kjer je na vrhu EU, sledi ji Evropski gospodarski prostor, sporazum podpisan z afriškimi, pacifiškimi in karibskimi državami (ACP države), nato pridružitveni sporazumi, sporazumi o sodelovanju in trgovini, Splošni sistem preferenc (GSP) in nazadnje načelo MFN. Za ACP države je 95%

⁴⁴ Trade Policy Review, European Union, julij 2000, Secretariat Report, <http://www.wto.org/english/tratope/tpre/tp137e.htm#secretariatsummary> (14. 9. 2003).

skupin proizvodov oproščenih carin, po stopnji ugodnosti jim sledijo regionalni trgovinski sporazumi (80%), potem države v sistemu GSP (54%) in države, ki imajo ugodnosti le po načelu MFN (20%).⁴⁵

4.1.4. Prostovoljna omejitev izvoza

Prostovoljna omejitev izvoza je »sporazum, ki je rezultat pogajanj med državo uvoznico in državo izvoznico o tem, da se količina izvoza 'prostovoljno' omeji« (Yarbrough, 1994:220). EGS je uporabila ta ukrep, da bi povečala porabo žitaric na domačem trgu, saj so živinorejci vse bolj kupovali substitute, sojo iz Amerike in Brazilije ter kasavo (manioko oz. tapioko) iz Tajske. »Izvoz kasave iz Tajske je narasel iz 0,5 milijonov ton v letu 1965 na 8 milijonov v letu 1980« (Atkin, 1993: 121). Ta instrument trgovinske politike se redko uporablja v trgovini s kmetijskimi proizvodi, vendar so bile, kot smo že omenili v prejšnjem poglavju, carine za kasavo in sojo vnaprej določene, tako da jih EGS ni smela zvišati. Zato je »... EGS ... pritisnila na Tajsko naj 'prostovoljno' omeji svoje izvoze« (Atkin, 1993: 122). S tem je EGS neposredno vplivala na velikost izvoznega dohodka Tajske, ki ga je ta prej investirala v razvoj ruralnih področij, ki je bil zaradi tega upočasjen.

4.2. NTO na področju domače podpore

O različnih oblikah domače podpore smo pisali že v prejšnjem poglavju. Kljub temu, da je WTO Sporazum o kmetijstvu določil velika znižanja na področju domače podpore, ta še vedno ostaja visoka (glej Tabela 4.3.). EU je znižala raven svoje podpore, tako so se cene kmetijskih proizvodov, ki so bile 65% višje od svetovnih v obdobju 1986-88, znižale; v obdobju 1999-01 so višje za 34 odstotkov.⁴⁶

Tabela 4.3.: Večina podpore je namenjena proizvajalcem in je povezana z zaščito na meji

Podpora v kmetijstvu v EU, 1999-2001 (v milijardah dolarjev)

	Evropska unija
<i>Uporabniki podpore</i>	
Potrošniki	3,8
splošni ukrepi	9,6
Proizvajalci	99,3

⁴⁵ Prav tam.

⁴⁶ Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3: <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).

Skupaj	<u>112,7</u>
<i>Subvencionirani proizvodi</i>	
Koruza	2,7
Meso (govedina in svinjina)	34
Mleko	16,7
Riž	0,2
Pšenica	9,5
Drugo ^c	36,2
<i>Od kje prihaja podpora</i>	
domači ukrepi ^a	<u>38,5</u>
ukrepi na meji ^b	<u>60,9</u>

^a direktna plačila proizvajalcem

^b carine in carinski ekvivalenti drugih ukrepov na meji

^c ostale žitarice (npr. ječmen), mlečni proizvodi (mlečni prah, maslo, ...), telečje, piščančje in ovčje meso, jajca, predelano sadje in zelenjava, vino.

Vir: Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).

4.2.1. Neposredna plačila, kompenzacijska plačila

Tako EU kot tudi ZDA izplačujeta proizvajalcem podporo. V ZDA se izplačuje v obliki neposrednih dohodkovnih plačil, medtem ko je vrst izplačil v EU kar nekaj, za našo nalogo pa je pomembno omeniti plačilo na obdelovalno površino in plačilo za opustitev pridelave. Slednja so vezana na proizvodnjo in so sporna, saj izkrivljajo tokove mednarodne menjave s kmetijskimi proizvodi. Kmetje EU tako ostajajo izolirani od svetovnih tržnih signalov, zaradi česar prihaja do presežne proizvodnje, ki je, ponovno s podporo s strani EU, izvožena. V predlogu reforme, ki naj bi jo začela EU uresničevati v letu 2005, naj bi se ta plačila spremenila tako, da bi bilo vse manj neposredne povezave s proizvodnjo. Za zdaj pa se uporabljajo kot nadomestilo kmetom zaradi nižje zaščite v okviru tržno-cenovnih režimov in so porasla iz 10,5 % deleža celotne vrednosti podpore na 21,7 odstotkov.⁴⁷

4.2.2. Administrativni in tehnični standardi

Potrošniki v razvitih državah smo vse bolj zahtevni pri kupovanju hrane in to je prispevalo k strožjim standardom na področju kvalitete hrane. »V odgovor na to zahtevo so vlade in privatna podjetja uvedli veliko število pravil, uredb in standardov.«⁴⁸ Manj razvite države ne

⁴⁷ Prav tam.

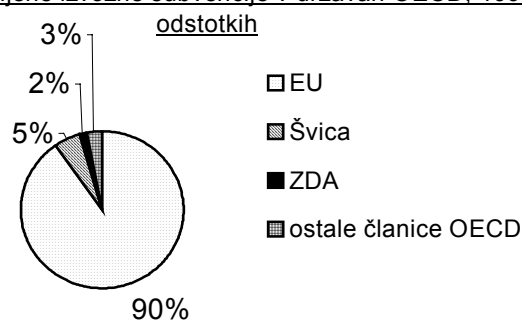
⁴⁸ Prav tam.

bodo mogle zadostiti tem višjim standardom brez tehnične podpore in bolj naprednih proizvodnih in predelovalnih obratov, saj se soočajo s problemi že pri spoštovanju osnovnih higienskih pravil, certifikatih, pri nadzoru nad proizvodnjo, označevanjem proizvodov itn.

4.3. Izvozne subvencije

Razlog za izvozne subvencije je obdržati ali pridobiti določen del tujega trga. Na področju kmetijskih proizvodov pa jih ima EU zaradi sistema podpornih cen, s katerim umetno vzdržuje visoke cene z odkupovanjem odvečne količine blaga na domačem trgu. Kasneje ga s pomočjo izvoznih subvencij prodaja na svetovnem trgu po nižjih cenah. Izvozne subvencije so v EGS/ES začeli izplačevati, ko intervencijski odkup ni zadostoval za stabilizacijo cen, ker so te skokovito padale ob vse večjem presežku ponudbe nekaterih proizvodov. Izvozna subvencija se izračuna na podlagi razlike med svetovno tržno ceno določenega pridelka in ciljno ceno na skupnem evropskem trgu in se izplačuje iz skupnega proračuna EU. Erjavec (1997: 57) piše, da ES pozna poleg običajne oblike izvoznih subvencij tudi tako imenovane posebne izvozne subvencije, ki se izplačujejo na podlagi tedenskih razpisov, na katere odgovorijo izvozniki s svojimi ponudbami, Komisija pa izbere najboljšega. Glede odprave izvoznih subvencij, levji delež pripada državam članicam OECD, posebno EU, saj njene izvozne subvencije štejejo 90% izvoznih subvencij, ki jih izplačujejo članice OECD in so prijavljene WTO v letih od 1995-98. V istem obdobju so WTO članice porabile 42% proračunskih izdatkov za izvozne subvencije, kar je 64% od dovoljene vrednosti.⁴⁹

Graf 4.1.: Prijavljene izvozne subvencije v državah OECD, 1995-98 v

Vir: Diakosavvas (2003, 46).

⁴⁹ Prav tam.

Celotna vsota izvoznih subvencij v EU za leto 2000 je 4,2 milijardi evrov (niso vključene 'samo-financirane' izvozne subvencije za sladkor), od katerih je največji del subvencij za mleko in mlečne proizvode (40%) in za poljščine (19.7%).⁵⁰

4. 4. Vpliv SKP EU v trgovini s kmetijskimi proizvodi

Glavni trgovci s hrano so razvite države (glej Tabelo 4.4.), ki imajo močan vpliv na trgovino s kmetijskimi proizvodi. Med njimi je pomembna igralka tudi EU, ki priznava nujnost mnogostranske liberalizacije v okviru GATT sporazuma in WTO ter popolno integracijo manj razvitih držav v svetovni trgovinski sistem.

Tabela 4.4.: 15 največjih izvoznikov in uvoznikov kmetijskih proizvodov v letu 2001

	Vrednost v milijardah \$	Delež v svetu %		Vrednost v milijardah \$	Delež v svetu %
Izvozniki			Uvozniki		
EU članice	213.53	39.0	EU članice	235.51	39.7
EU ostalemu svetu	57.81	10.6	EU iz ostalega sveta	79.78	13.5
ZDA	70.02	12.8	ZDA	68.40	11.5
Kanada	33.57	6.1	Japonska	56.94	9.6
Brazilija	18.43	3.4	Kitajska	20.12	3.4
Kitajska	16.63	3.0	Kanada ^c	15.55	2.6
Avstralija	16.56	3.0	Mehika	12.79	2.2
Argentina	12.20	2.2	Južna Koreja	12.50	2.1
Tajska	12.06	2.2	Ruska Fed. ^a	11.40	1.9
Mehika	9.07	1.7	Hong Kong, Kitajska	11.06	-
Ruska Fed. ^a	8.17	1.5	rezervirani uvozi	6.43	1.1
			Tajvan	6.99	1.2
Nova Zelandija	7.97	1.5	Švica	5.65	1.0
Malezija	7.19	1.3	Indonezija	5.35	0.9
Indonezija	7.02	1.3	Savdska Arabija	5.01	0.8
Čile	6.97	1.3	Malezija	4.83	0.8
Indija ^b	6.41	1.2	Tajska	4.83	0.8
Skupaj 15	445.80	81.4	Skupaj 15	472.32	79.6

^a "EU članice" vključuje trgovino med članicami EU

^a Vključuje oceno WTO Sekretariata.

^b 2000 namesto 2001.

^c Uvozi so ocenjeni f.o.b. (vrednost blaga do meje)

Vir: Agriculture negotiations backrounder: the issues and where we are now, http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agnegs_bkgnd_e.doc (14. 9. 2003).

⁵⁰ Trade Policy Review, izdan 26. 6. 2002 za EU. WT/TPR/S/102, http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm (17. 9. 2003).

4.4.1. Vpliv SKP EU na svetovne cene kmetijskih proizvodov

EU z uporabo zaščitnih instrumentov v trgovini s kmetijskimi proizvodi stabilizira cene na notranjem trgu, da bi se izognila nestabilnim cenam na svetovnem trgu. Posledično je nihanje cen na svetovnem trgu večje, saj se presežne kmetijske proizvodnje EU znebi največkrat prav tam. Ponudba kmetijskih proizvodov je, kot smo omenili v 3. pogl., visoko cenovno elastična, tako da že majhen presežek povzroči velik padec cen. Na drugi strani, cene padajo tudi zaradi dohodkovno in cenovno neelastičnega povpraševanja ter majhne rasti prebivalstva v razvitih državah. »Če pri računanju upoštevamo učinek kmetijskih politik industrijsko razvitih držav in manj razvitih, potem lahko ocenimo, da bi bile svetovne cene v povprečju za 9% višje v primeru, da te politike ne bi obstajale.« (Gardner, 1996: 58)

Indeks nominalnih cen za kmetijske proizvode je v letu 2002 zrasel za 8,5 odstotkov, za leto 2003 pa se pričakuje 7 % rast indeksa. Ta rast je posledica rasti cen za kavo, kavčuk in rastlinsko olje, za katere je bila v letih 1997-2001 značilna zgodovinsko nizka raven cen. Za ostale kmetijske proizvode pa se pričakuje skromna rast cen, zaradi velike količine ustvarjenih zalog, presežne proizvodnje in majhne rasti povpraševanja. Nadalje se še posebej za sladkor in kavo ne pričakuje rasti cen, čeprav so cene teh dveh proizvodov že sedaj nizke, prav tako zaradi velikih zalog.⁵¹

Tabela 4.5.: Cene izbranih kmetijskih proizvodov na svetovnem trgu

	1970	1980	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Cene proizvodov (cene v letu 1990)											
<i>v centih na kg</i>											
kakav	240	330	127	122	131	156	168	114	93	111	184
kava (neobdelana)	330	412	118	237	162	168	183	150	94	63	69
kava (arabica)	409	440	197	285	242	403	299	231	197	143	141
čaj	298	211	206	127	149	199	205	185	193	167	156
govedina	465	350	256	163	160	179	173	186	199	222	221
<i>v dolarjih na metrično tono</i>											
koruza	208	159	109	106	149	113	102	91	91	93	103
riž	450	521	271	274	305	293	305	250	208	180	199
pšenica	196	219	136	151	187	154	127	113	117	132	154
banane	590	481	541	380	422	500	491	376	436	608	548
pomaranče	599	496	531	454	442	443	444	434	373	621	597

Vir: World Bank (2003), World development indicators 2003, str. 320-21.

⁵¹ Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 1, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter1.pdf> (15. 9. 2003).

Zaradi velike stopnje zaščite in razširitve proizvodnje naslednjih kmetijskih proizvodov: sladkorja, žitaric, mleka in mlečnih izdelkov, pa je opaziti tudi manjšo stopnjo trgovanja med državami.⁵² V Tabeli 4.5. je prikazan dolgoročen trend padanja cen za izbrane kmetijske proizvode, kateremu so se izognile le banane in pomaranče. Slednje lahko pripišemo večjemu povpraševanju po sadju v razvitih državah.

Vzrok za padec svetovnih cen za kmetijske kot tudi ostale primarne proizvode pa ne gre iskati le v presežni in prezaščiteni kmetijski proizvodnji znotraj EU, temveč tudi v izboljšani proizvodnji zaradi tehnoloških sprememb, zaradi uporabe biotehnologije, v ustvarjanju substitutov, v spremembah vzorca povpraševanja in tudi v zaščitnih kmetijskih trgovinskih politikah drugih razvitih držav. Kljub temu EU z zaščito zmanjšuje manj razvitim državam možnosti za lasten razvoj, saj se njihovem kmečkemu prebivalstvu ne izplača pridelovati hrane, ki jo dobijo po nizki ceni in jo na mednarodnem trgu ne bi mogli prodati oziroma bi imeli zelo majhen izvozni izkupiček.

Burniaux in Waelbroeck, ki ju omenja Atkin (1993: 115-6),⁵³ sta ugotovila z uporabo splošnega modela ravnotežja, da če bi EGS hotela obdržati isto raven izvoza ob ukinitvi SKP, bi morala izvažati več industrijskih izdelkov, kar pa bi hkrati z višjimi cenami za kmetijske proizvode pripomoglo k boljšim pogojem menjave za države v razvoju. Izračunala sta še, da bi se letni realni dohodek držav v razvoju ob ukinitvi SKP povišal za 2,9%, s tem, da bi največ pridobile države z nižjim dohodkom v Afriki in države s srednjim dohodkom v Latinski Ameriki in Jugovzhodni Aziji, v slabšem položaju pa bi bile sredozemske države s srednjim dohodkom zaradi obstoječih preferencialnih sporazumov.

4.4.2. Vpliv SKP EU na strukturo uvoza in izvoza kmetijskih proizvodov v manj razvitih državah

Posledica uporabe NTO oziroma SKP EU je tudi, da je EU postala neto izvoznica nekaterih kmetijskih proizvodov od začetka šestdesetih let prejšnjega stoletja do danes. EU je samozadostna v večini kmetijskih proizvodov, ki so vključeni v SKP. Največja stopnja samozadostnosti (domača proizvodnja deljena z domačo porabo) je dosežena v polnomastnem mlečnem prahu (370%), sledi polmastni mlečni prah (247%), sladkor (128%), pšenica (120%)

⁵² Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).

⁵³ Raziskavo sta izvedla v letu 1985, analizirala pa sta, kako bi svet izgledal v letu 1995 brez SKP.

in maslo (116%). V letu 1999, je izvoz EU naslednjih proizvodov tvoril bistveni del svetovne trgovine: vino (41,5%), mlečni prah (32%), sir (31,9%), maslo (20,5%), pšenica (15,1%) in sladkor (13,5%).⁵⁴

Kljub uresničevanju obvez v razvitih državah, ki izhajajo iz WTO Sporazuma o kmetijstvu, je delež izvoza kmetijskih proizvodov držav v razvoju v razvite države ostal na isti oziroma malo manjši ravni v letih 2000-01, kot je prikazano v tabeli spodaj.

Tabela 4.6.: Delež izvoza kmetijskih proizvodov držav v razvoju
Delež izvoza v celotnem izvozu kmetijskih proizvodov (v odstotkih)

	DRŽAVE V RAZVOJU		
	1980-81	1990-91	2000-01
<i>Izvoz kmetijskih proizvodov</i>	35,9	32,9	36,9
<i>državam v razvoju</i>	9,9	9,2	13,7
<i>industrijsko razvitim</i>	26	23,7	23,2

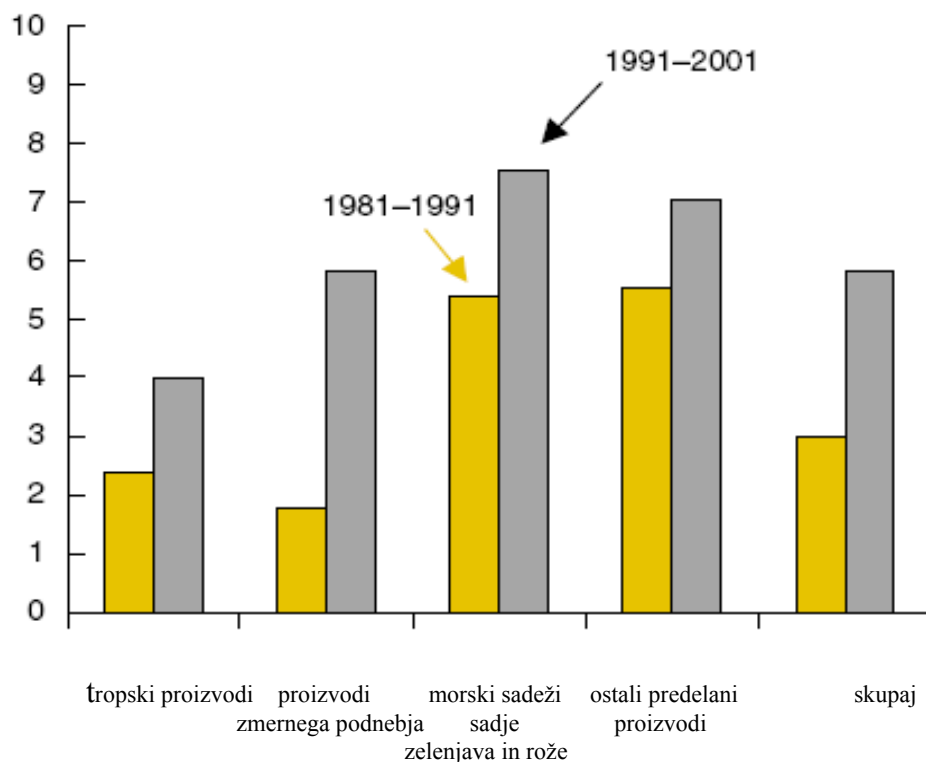
Vir: Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).

SKP EU je vplivala tudi na spremembo v strukturi uvoza manj razvitih držav, saj je uvoz kmetijskih proizvodov, predvsem uvoz proizvodov zmernega podnebja, v teh državah v zadnjem desetletju porasel (glej Graf 4.2.). Ravno ti proizvodi pa so, kot je bilo že večkrat omenjeno, deležni tržno-cenovne podpore v okviru SKP.

⁵⁴ Trade Policy Review, izdan 26. 6. 2002 za EU. WT/TPR/S/102, http://www.wto.org/english/tratop_e/tp_rep_e/tp_rep_e.htm (17. 9. 2003).

Graf 4.2.: Delež uvoza kmetijskih proizvodov v državah v razvoju

Delež rasti uvoza v odstotkih po posameznih proizvodnih skupinah (nominalno v dolarjih)

Vir: Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).

4.4.3. Vpliv SKP EU na razvojne možnosti manj razvitih držav

Vpliv SKP EU na manj razvite države je težko posplošiti, ker se te države med seboj razlikujejo in jim je skupno le to, da zaostajajo v razvoju za industrijsko razvitimi državami. Večina teh držav pa je odvisna od zaslužkov, ki jih prinaša izvoz primarnih proizvodov.

Velika večina najrevnejših prebivalcev sveta je doma na ruralnih področjih in se primarno ukvarja s kmetijstvom, vendar zgolj za lastno preživetje. Kot je prikazano v Tabeli 4.7., je v manj razvitih državah (LDC, države z nizkim in srednjim dohodkom) okoli 57 odstotkov prebivalstva ruralnega izvora, medtem ko je v EU ta delež desetkrat manjši (4,7% v letu 1998⁵⁵).

⁵⁵ Key Figures, http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/eu_glance/14/txt_en.pdf (7. 10. 2003).

Tabela 4.7.: Največji delež najrevnejših prebivalcev živi na ruralnih področjih izven najmanj razvitih držav (Porazdelitev revnega prebivalstva v državah v razvoju v letu 1999)

	Prebivalstvo v milijonih (2001)			Odstotek ruralnega prebivalstva	Odstotek glede na svetovno ruralno prebivalstvo	Najrevnejši sveta ^a	
	skupaj	ruralna področja	urbana področja			v %	v milijonih
Najmanj razvite države (LDC)	596	443	153	74	15	49	292
Ostale države z nizkim dohodkom	839	501	338	60	17	26	218
Države s srednjim dohodkom ^b	1435	478	957	33	16	8	114
Kitajska	1272	805	476	63	27	18	226
Indija	1032	745	288	72	25	35	358
Skupno	5175	2972	2203	57	100	23	1209

^a Merilo revščine je izračunano na podlagi števila posameznikov, ki prejemajo manj kot 1 dolar/dan v letu 1999.

^b Izključujoč Kitajsko in Indijo

Vir: Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).

Iz Tabele 4.7. je tudi razvidno, da največji delež najrevnejših prebivalcev ne živi v LDC, ampak v državah z nizkim in srednjim dohodkom. V analizi Svetovne banke je bilo ugotovljeno, da v štirih državah - Indiji, Bangladešu, Kitajski in Indoneziji – živi 75 odstotkov svetovnega ruralnega revnega prebivalstva.⁵⁶ Prav zato, je za te države, z nizkim deležem urbanega prebivalstva izjemno pomembna kmetijska proizvodnja, izvoz kmetijskih proizvodov lahko bolj pripomore h gospodarski rasti kot le proizvodnja za domači trg, ker je domače povpraševanje premajhno. »Izvoz kmetijskih proizvodov bi pospešil razvoj v sami kmetijski panogi s tem, da bi se zagotovil kapital, ki bi se lahko vlagal v modernizacijo načina kmetovanja.«⁵⁷ Tako je še pomembnejše, da se zaščita kmetijskih proizvodov v razvitih državah zmanjša, ker se zaradi nje ustvarjajo presežki, ki nižajo cene na svetovnem trgu in posledično tudi dohodek, ki bi ga od izvoza lahko imele manj razvite države. V Tabeli 4.5. je

⁵⁶ Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).

⁵⁷ Prav tam.

opazno nižanje cen pšenice in govejega mesa,⁵⁸ čemur botruje tudi tržno-cenovna podpora tem proizvodom na trgu ES, v okviru katere je za pšenico namenjenih 9,5 milijard dolarjev in za meso (goveje in svinjsko) 34 milijard dolarjev (Tabela 4.3.).

Nizke cene kmetijskih proizvodov so na kratki rok dobre za tiste manj razvite države, ki so neto uvoznice hrane. Dolgoročnejša rešitev za te države pa je lasten razvoj, ki se mora začeti na podeželju, kjer je največji delež prebivalstva in največ revnih ljudi. Višje cene kmetijskih proizvodov bi lahko delovale kot spodbuda za lastno kmetijsko proizvodnjo v teh državah.

S podporo domače kmetijske proizvodnje EU tudi manjša odprtost svojega trga, saj brez podpore nekateri kmetje ne bi preživel, drugi pa bi verjetno proizvajali manj, EU bi se tudi znebila presežkov. S tem bi se odprla možnost za uvoz kmetijskih proizvodov iz manj razvitih držav, kar bi izboljšalo njihovo trgovinsko bilanco, zmanjšalo zunanji dolg in pripomoglo k razvoju.

Približno za četrtno držav v razvoju izvoz kmetijskih proizvodov presega 2/3 celotnega izvoza v sredini devetdesetih prejšnjega stoletja, nadalje za ostalo petino izvoz kmetijskih proizvodov presega 1/3 celotnega izvoza. Kmetijstvo tvori 35 odstoten delež BDP-ja v najmanj razvitih državah (LDC) in 17 odstoten v državah z nizkim srednjim dohodkom.⁵⁹ Poleg tega so države z nizkim dohodkom še danes v večini odvisne od izvoza le enega ali majhnega števila kmetijskih proizvodov. Tako na primer tržno-cenovne podpore v EU za sladkor prizadenejo Kubo, Gvatemalo, Tajsko, idr., za goveje meso Indijo, Nikaragvo, idr., za žitarice Butan, Pakistan, idr.

Namesto vlaganja v razvoj lastne proizvodnje kmetijskih proizvodov se manj razvite države vse bolj zanašajo na uvoz za oskrbo prebivalstva s hrano. Celotni uvoz hrane je v LDC narastel za več kot 40% od leta 1980 do leta 1995, kar gre pripisati predvsem porastu uvoza žitaric, tudi iz EU, ki tvorijo 40 odstotkov rasti uvoza hrane (glej tudi Tabelo 4.8.).⁶⁰

⁵⁸ Cene govejega mesa so se nižale tudi zaradi bolezni norih krav, EU je ob tem povečala podporne cene in povečala zaloge.

⁵⁹ Agricultural policies in OECD countries: A positive reform agenda, COM/AGR/TD/WP(2002)19/FINAL, [http://www.oelis.oecd.org/olis/2002doc.nsf/43bb6130e6e5fc12569fa005d004c/7d605f12fed04929c1256c5d00368d88/\\$FILE/JT00134699.PDF](http://www.oelis.oecd.org/olis/2002doc.nsf/43bb6130e6e5fc12569fa005d004c/7d605f12fed04929c1256c5d00368d88/$FILE/JT00134699.PDF) (9. 10. 2003).

⁶⁰ Agriculture, trade and food security: issues and options in the WTO negotiations from the perspective of developing countries; <http://www.fao.org/docrep/003/X4829e/X4829e00.htm> (6. 10. 2003).

Tabela 4.8.: Izvoz pšenice EU v LDC in države v razvoju

PŠENICA	LETO					
LDC (v milijonih ton)	1995	1996	1997	1998	1999	2000
EU(15) (brez trgovine znotraj EU)	851,400	1,261,852	1,294,290	1,372,200	1,293,600	1,380,700

PŠENICA	LETO					
Države v razvoju (v milijonih ton)	1995	1996	1997	1998	1999	2000
EU(15) (brez trgovine znotraj EU)	5,901,800	7,366,249	6,686,705	8,427,600	10,698,500	9,429,200

Vir: FAOSTAT DATABASE⁶¹

4.4.4. Vpliv EU na razvojne možnosti manj razvitih držav s preferencialnimi trgovinskimi sporazumi

EU ima široko mrežo preferencialnih trgovinskih sporazumov, od katerih se bomo osredotočili na tiste, ki jih ima podpisane z manj razvitimi državami. V večini primerov govorimo o t.i. neregipročnih sporazumih in vključujejo sodelovanje z ACP državami in s sredozemskimi državami, z ostalimi državami v razvoju, ki so vključene v Splošni sistem preferenc in z najmanj razvitimi državami, ki so deležne posebne in diferencirane obravnave v okviru WTO.

Za najmanj razvite države je EU uvedla v marcu 2001 t.i. iniciativo 'vse razen orožja', ki omogoča tem državam boljši dostop do njenega trga. Uvoz iz LDC je oproščen carinskih dajatev za vse proizvode razen orožja, riža, banan in sladkorja. Za banane pa je EU obljubila nov režim samo s carinami, ki bo veljal od leta 2006 naprej.⁶² Med drugim je v okviru Cotonou sporazuma vključenih v sistem preferenčne obravnave 40 najmanj razvitih držav. Predviden učinek omenjene iniciative EU je povečan uvoz iz LDC v vrednosti 185 milijonov dolarjev, kar je le 0,83 % celotnega izvoza LDC,⁶³ to pa pomeni, da imajo te države že omogočen relativno dober dostop do trga EU (povzeto po Hoekman, Ng in Olarreaga, 2002: 12). Ob tem se lahko vprašamo, zakaj EU ohranja carine za riž, banane in sladkor, saj je izvozni potencial v najmanj razvitih državah majhen.

Shema Splošnega sistema preferenc je EGS prvič uvedla v letu 1971 v obliki kvot in določenih ravni za uvoz za posamezne proizvode in države, v letu 1995 pa je namesto teh uvedla preferenčne carine glede na stopnjo občutljivosti proizvodov, piše Panagariya (2002:

⁶¹ <http://apps.fao.org/lim500/wrap.pl?ExportByDestination&Domain=ExportByDestination&Language=english>, (6. 10. 2003).

⁶² Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).

⁶³ Učinek spremembe v izvozu iz LDC v EU je izračunan glede na povprečje v letih od 1996 do 1998.

1421). V Splošni sistem preferenc so vključene vse države v razvoju, katerih neobčutljivi proizvodi so uvoženi v EU brez carin, medtem ko so občutljivi proizvodi (tisti, ki so vključeni v SKP) deležni le delne oprostitve carin.

Sodelovanje s sredozemskimi državami je opredeljeno v deklaraciji, ki je bila podpisana v letu 1995 v Barceloni. Glavni cilj povezovanja z južno in vzhodno sredozemskimi državami⁶⁴ je izoblikovanje prostotrgovinskega območja do leta 2010. Z državami afriškega, pacifiškega in karibskega območja (ACP države) pa je EU začela sodelovati že prej. Članice EGS so že v Rimsko pogodbo zapisale, da si želijo ohraniti trgovinske vezi s prekomorskimi ozemlji, ki so se ustvarile v obdobju kolonializma. Šesterica leta 1963 v mestu Yaoundé podpiše trgovinski sporazum in sporazum o finančni pomoči z Združenimi afriškimi državami in Madagaskarjem (Associated African States), t.j. 18 neodvisnih afriških držav, ki so vse, razen ene, bivše francoske, italijanske in belgijske kolonije. Trgovinske vezi EGS ohranja tudi v kasnejših letih podpisanih Lomé konvencijah,⁶⁵ v katere je vključeno več držav, ohrani pa se glavni smoter, to je pomoč manj razvitim državam, da bi s trgovino dosegle hitrejši razvoj. To se uresničuje tudi s finančno pomočjo, v sklopu katere lahko ACP države dobijo sredstva, med drugim, v okviru mehanizma za stabilizacijo izvoznih dobičkov, t.i. Stabex. Atkin pravi (1993: 118), da ima Stabex namen kompenzirati proizvajalcem učinek, ki ga imajo cenovna nihanja na njihove dohodke, ne pa stabilizirati cene kmetijskih proizvodov, denar pa gre državi ne proizvajalcem, ki ga ne porabi nujno za ta namen. Poleg tega je pomanjkljivost mehanizma, da vanj niso vključeni naslednji proizvodi: sladkor, tobak, agrumi in govedina.

V septembru 1998 so se začela pogajanja za Lomé V in kot pravi Oudenaren (2000: 245), si je EU želela radikalno drugačen sporazum, saj je predlagala, da bi se konvencija razdelila na šest regionalnih sporazumov in da bi se postopoma opustilo preferenčni status ACP držav. Poleg tega je hotela v sporazum vključiti ukrepe, ki bi bili vezani na spoštovanje človekovih pravic in političnih svoboščin. Rezultat pogajanj je bila Cotonou konvencija – novo partnerstvo med 77 ACP državami in EU za boj proti revščini podpisana v juniju 2000. Sporazum velja do leta 2020, vzpostavlja pa širše območje sodelovanja. Panagariya piše (2002: 1420) o petih vidikih Cotonou konvencije: širša politična dimenzija (spoštovanje človekovih pravic in demokratičnih načel), aktivnejša participacija ACP držav, bolj učinkovit

⁶⁴ Maroko, Alžirija, Tunizija, Egipt, Izrael, Jordanija, Palestinska osvobodilna organizacija, Libanon, Sirija, Turčija.

⁶⁵ Dosedaj so bile podpisane štiri Lomé konvencije: 28. 2. 1975-Lomé I, 1979-II, 1985-III in IV-1990, ki je prenehala veljati v letu 2000.

boj proti revščini s celostnim pristopom, nov okvir za gospodarsko in trgovinsko sodelovanje ter reforma finančnega sodelovanja. Obdobje do leta 2007 je pripravljeno obdobje za vzpostavitev poglobljenega sodelovanja na teh področjih, medtem pa ostajajo trgovinske preference podobne kot v Lomé konvencijah.

Sodelovanje EU z ACP državami pa ni doprineslo k povečani trgovini s kmetijskimi proizvodi. Delež ACP držav v uvozu EU je padel iz 6,7 % v letu 1976 na 3 % v letu 1998, in le 10 proizvodov tvori kar 60% celotnega izvoza ACP držav v EU, piše Panagariya (2002: 1426). Poleg tega nekateri avtorji⁶⁶ ugotavljajo, da lahko preferencialni trgovinski sporazumi ovirajo proces multilateralne liberalizacije trgovine, saj preferenčna carina omogoča partnerju boljši dostop do trga glede na druge proizvajalce in lahko pride do preusmerjanja trgovine. V omenjenih sporazumih so ponavadi preferencialno obravnavani le tisti proizvodi, ki ne konkurirajo domači proizvodnji, kar lahko prinese večjo korist tistemu partnerju, ki uvaja preference. Namreč kljub temu, da so (bili) kmetijski proizvodi iz ACP držav deležni preferencialne obravnave pri vstopu na trg EU, ter da so te države prejemale finančno pomoč, je rast njihovih gospodarstev z izjemo Slonokoščene obale, Jamajke, Mavritiusa in Zimbabwe, nazadovala, piše El-Agraa (2001: 515). Opaziti je tudi zmanjšano stopnjo trgovanja med ACP državami in EU, kot je prikazano v Tabeli 4.9..

Tabela 4.9.: Relativna pomembnost vloge Afrike v trgovini EU

	1965	1970	1980	1990	1996
Delež Afrike v EU izvozu					
Celoten izvoz	6,2	4,9	6,1	3,0	2,2
Delež Afrike v EU uvozu					
Celoten uvoz	7,1	6,6	5,6	3,1	2,1
Uvoz rud in rudnin	14,9	11,0	9,1	7,3	5,1
Uvoz kovin z izjemo železa	19,3	16,2	5,2	2,5	2,4
Uvoz goriva	18,6	29,3	16,7	22,3	16,9

Vir: UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics. V: El Agraa, Ali M., 2001, str. 530.

⁶⁶ Panagariya (2002: 1425-27) med drugim navaja naslednje: Bhagawati, J, Whalley, J., Ozden, C., Reinhart, E..

Ob sporu glede uvoza banan v EU so v odboru, ki je spor obravnaval v okviru GATT, opozorili tudi na neskladnost konvencije z GATT sporazumom, saj je ne podpira XXIV. člen, ker ni v njej nobenega določila o skorajšnji vzpostavitvi prostotrgovinskega območja in ker gre za enostranske ugodnosti. Pri izvozu banan so oškodovane ostale države v Srednji in Latinski Ameriki. Poleg tega konvencija z ACP državami ne spada v okvire Posebne in diferencialne obravnave, ker ne velja za vse države v razvoju, pravi Dyker (1999: 246).

4.4.5. Razvojno usmerjen scenarij Svetovne banke

Poglavje bomo zaključili z razvojno usmerjenim scenarijem za prihodnost, ki je opisan v analizi Svetovne banke.⁶⁷ Za osnovno obdobje so vzeli leto 1997, posledice pa so predvidene za leto 2015 z začetkom reforme v letu 2005. Scenarij predvideva, da bi razvite države lahko imele maksimalno 10% carine v trgovini s kmetijskimi proizvodi, povprečna ciljna carinska stopnja pa bi bila 5%. Manj razvite države, bi morale znižati svoje carine na maksimalno 15% in ciljna povprečna carinska stopnja bi bila 10%. Poleg tega predvideva odpravo izvoznih subvencij in odpravo carinskih kvot (TRQ). Ukrepi domače podpore bi bili spremenjeni tako, da ne bi bili vezani na proizvodnjo, nadomestila pa bi jih neposredna plačila na kmetijo. Predvideno je tudi, da se odpravijo antidumpinške dajatve in sankcije.

Če bi se scenarij uresničil, bi z zmanjšanjem oz. odpravo ovir v trgovini s kmetijskimi proizvodi prihranili 193 milijard dolarjev. Več kot 50% te vsote bi dobile države v razvoju, ki bi prihranile 101 milijardo dolarjev predvsem zaradi reforme doma (v 80%), v proizvodnji in predelavi kmetijskih proizvodov. Reforma razvitih držav bi prinesla državam v razvoju zaradi povečanega izvoza 20 milijard dolarjev, 20% delež vseh koristi. Trgovina s kmetijskimi proizvodi bi hitro narasla, še bolj pa bi se povečala trgovina s predelanimi kmetijskimi proizvodi, skoraj za 50%, obe skupaj za 32 odstotkov. Najbolj bi reforma prizadela kmete v OECD državah, vendar je predvidena za desetletno obdobje, kar omogoča postopno prilagajanje. Prizadela bi tudi kmete v državah v razvoju, predvsem na Kitajskem, Bližnjem vzhodu in v Severni Afriki. Za kmete v ostali Vzhodni Aziji, Latinski Ameriki in Podsaharski Afriki pa se bi izboljšal dostop do trga za riž, rastlinska olja, žitarice, živino in sladkor.

⁶⁷ Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 1, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter1.pdf> (15. 9. 2003).

5. Vpliv SKP EU na razvojne možnosti manj razvitih držav– primer sladkorja

5.1. Tržni red za sladkor v okviru SKP

Skupna tržna ureditev za sladkor se razlikuje od drugih skupnih tržnih ureditev SKP (ki so razložene v 3. poglavju) po tem, da ne velja za temeljni proizvod (sladkorno peso ali trs), ampak za predelani kmetijski proizvod. Sladkor se deli na tri kategorije (povzeto po Avsec, 2001: 76):

- ♦ Sladkor A – proizveden v okviru kvote A, ki velja za proizvodna podjetja;
- ♦ Sladkor B – proizveden zunaj kvote A, vendar v okviru vsote kvot A in B;
- ♦ Sladkor C – proizveden zunaj kvot A in B ali v podjetju, ki nima kvote.

Sladkor A je deležen popolne tržno cenovne podpore v okviru SKP, za sladkor B je cenovno jamstvo omejeno, sladkor C pa se mora prodati na svetovnem trgu razen v primeru pomanjkanja. Sladkor A in B predstavljata skupaj maksimalno kvoto, za katero je ES pripravljena izplačati izvozne subvencije, v primeru da je domača poraba manjša od te kvote. Pred uveljavitvijo WTO Sporazuma o kmetijstvu so kvoto za sladkor A in sladkor B nazadnje zmanjšali v tržnem letu 1981/82 za v povprečju 1,76 odstotka.⁶⁸

5.2. Izpolnjevanje obveznosti iz WTO sporazuma o kmetijstvu s strani EU

V skladu s tem sporazumom se je EU zavezala, da bo znižala izvozne subvencije za 21%, v letu 2001 je tako subvencionirala izvoz za 1,277 milijona ton sladkorja. Minimalni dostop do trga, ki ga mora zagotoviti EU pa znaša 1,3 milijona ton sladkorja na tržno leto, to je od junija do julija. Stalno carinsko stopnjo za sladkor je EU znižala za 20 odstotkov do leta 2000, vendar je bila ta že na začetku, v letu 1995 postavljena visoko. Za neobdelan sladkor je bila 424 ECU/tono in za beli sladkor 524 ECU/tono, kar je bilo v letu 1995 skoraj dvakrat toliko kot svetovna tržna cena.⁶⁹ V juliju 2001 so sprejeli blažilni ukrep za sladkor, znižali so kvoto za proizvodnjo sladkorja iz sladkorne pese za 115 tisoč ton, kar je le 0,8 odstotka glede na

⁶⁸ UNCTAD/COM/72. Prospects for the world sugar economy in the light of the Uruguay round agreements, 12. 8. 1996, http://r0.unctad.org/infocomm/comm_docs/docs/official/pocom72.pdf (18. 9. 2003).

⁶⁹ Prav tam.

14,2 milijonov ton sladkorja, ki je proizveden v okviru kvote ter odpravili plačila za ustvarjanje zalog.⁷⁰

Tabela 5.1.: Delež EU v svetovnem uvozu in izvozu sladkorja (v tonah in odstotkih)

	V 1000 tonah neobdelanega sladkorja			
	1996	1997	1998	1999
Uvozi/svet	35 153	37 278	37 076	35 887
od katerih				
EU (15)	1 868	1 883	1 814	1 941
<u>v odstotkih</u>	5,3	5,1	4,9	5,4
Izvozi/svet	35 422	37 021	37 263	39 487
od katerih				
EU (15)	4 209	5 152	6 357	5 086
<u>v odstotkih</u>	11,9	13,9	17,1	12,9

Vir: EC (2002): The Agricultural Situation in the European Union, 2000 Report, T/227.

Proizvodnja sladkorja tako ostaja še naprej zaščitena in evropski trg s sladkorjem odrezan od svetovnega. »Največji delež podpore proizvajalcem sladkorja v OECD območju imajo Evropska unija, Japonska in ZDA, ki je 6,4 milijarde dolarjev in je približno enakovreden velikosti izvoza držav v razvoju.«⁷¹ V analizi Svetovne banke ugotavljajo,⁷² da bi popolna odprava trgovinske zaščite in podpore sladkorju letno povečala svetovni proizvod za 4,7 milijarde dolarjev, cene pa bi porasle za 40 odstotkov.

5.3. Vpliv SKP EU v trgovini s sladkorjem

Sladkor se lahko proizvaja na področjih z različnimi podnebnimi značilnostmi; sladkorna pesa se goji na področjih z zmernim podnebjem in sladkorni trs na področjih tropskega in subtropskega podnebja. Obe rastlini gojijo v približno 120 državah oziroma teritorijih.⁷³ V letih 1990-93 je bil delež držav v razvoju v celotnem izvozu sladkorja 60% in v uvozu 57%.⁷⁴ Učinek liberalizacije trgovine s sladkorjem ne bi bil velik za najmanj razvite države, saj te

⁷⁰ Trade Policy Review, izdan 26. 6. 2002 za EU. WT/TPR/S/102, http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm (17. 9. 2003).

⁷¹ Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).

⁷² Prav tam.

⁷³ WTO Agriculture – annual report 2000, http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ann_rep2000_e.htm (5. 10. 2003).

⁷⁴ Prav tam.

predstavljajo le 7% celotne porabe, 5% proizvodnje, 13% uvoza in 3% izvoza v letih 1990-95.⁷⁵ Največji izvozniki sladkorja v skupini držav v razvoju so med drugimi prikazani v tabeli spodaj.

Tabela 5.2. : Delež izvoza izbranih držav v svetovnem izvozu sladkorja v odstotkih

	Povprečje 1986 – 1990	1995	1997	1998
Brazilija	6.7	18.5	18.0	23.3
ES	18.1	15.9	14.1	17.1
Avstralija	10.6	13.5	12.2	12.6
Kuba	24.7	7.6	9.8	6.9
Tajska	8.4	11.4	11.8	6.6
Južna Afrika	3.3	1.1	2.7	2.9
Mehika	1.5	0.7	2.2	2.7
Kolumbija	0.9	2.5	2.4	2.1
Mavritius	2.4	1.6	1.7	1.7
Poljska	0.8	0.0	1.6	1.0
Fidži	1.4	1.3	0.9	0.7
Jamajka	0.5	0.4	0.5	0.5
Madžarska	0.1	0.1	0.1	0.4
Češka	-	0.2	0.4	0.2
Slovaška	-	0.0	0.1	0.2
Romunija	0.4	0.0	0.0	0.0
Ostali svet ^a	20.2	25.0	21.6	21.3
Količina svetovnega izvoza	100	100	100	100
Skupno 5 največjih izvoznikov: 1986-90 (Kuba, ES, Avstralija, Tajska, Brazilija)	68.5	66.9	65.9	66.5

^a ostali večji izvozniki v skupini držav v razvoju so še: Indija, Kitajska, Pakistan, Filipini, Dominikanska republika, Argentina.

Vir: WTO Agriculture – annual report 2000⁷⁶

Ocena dolgoročnega vpliva režima za sladkor v EU na nižanje svetovnih cen za sladkor je od 5% do 17%.⁷⁷ Vpliv je posledica večje proizvodnje sladkorja zaradi tržno cenovne podpore. Od nastanka SKP pa do danes je EU postala neto izvoznica sladkorja, k presežni ponudbi na trgu EU pa so prispevale še ACP države, s katerimi ima EU podpisan Protokol o

⁷⁵ Prav tam.

⁷⁶ http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ann_rep2000_e.htm (5. 10. 2003).

⁷⁷ UNCTAD/COM/72. Prospects for the world sugar economy in the light of the Uruguay round agreements, 12. 8. 1996, http://r0.unctad.org/infocomm/comm_docs/docs/official/pocom72.pdf (18. 9. 2003).

sladkorju, ki je danes del Cotonou konvencije. Institucionalne cene za sladkor, po katerih lahko prodajajo sladkor domači proizvajalci in tudi izvozniki iz ACP držav v okviru določenih kvot, so postavljene veliko višje od svetovnih cen (glej Tabelo 5.3.).

Tabela 5.3.: Cene za sladkor na trgu EGS/ES, ZDA in na svetovnem trgu

<i>Cena v centih na kg</i>	1970	1980	1990	1995	1996	1998	2000	2002
Sladkor, na trgu EGS/ES	40	62	58	59	61	60	57	57
Sladkor na trgu ZDA	59	84	51	43	44	49	44	48
Sladkor, svet	29	80	28	25	24	20	19	16

Vir: World Bank (2003), World development indicators 2003, str. 321.

Zaradi tržno cenovne podpore so možnosti dostopa do evropskega trga skoraj nične. V skladu z WTO Sporazumom o kmetijstvu mora EU sicer zagotoviti minimalen dostop do trga, to je danes 5% domače porabe glede na osnovno leto 1986-88, vendar to uresniči s podelitvijo carinskih kvot v okviru preferencialnih sporazumov. V letu 2002 je EU uvozila 1,62 milijona ton sladkorja iz ACP držav, za katerega so bile ACP države plačane skoraj dvakrat in pol več od svetovne tržne cene. Največje izvoznice izmed njih so bile Mavritius, Gvajana, Fidži in Svaziland.⁷⁸ EU uvaža sladkor oproščen carin tudi iz Albanije, Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Makedonije ter Srbije in Črne gore in ga plačuje po višjih cenah veljavnih v EU (Agra Europe, 28. 3. 2003, A/2). Ob tem se delež presežne ponudbe poveča in pride do ponovnega izvoza. Najbolj so oškodovane države v razvoju, ki nimajo sklenjenih sporazumov z EU, npr. Tajska, Kitajska, Indija, Kolumbija, Gvatemala, El Salvador, Kostarika, Nikaragva, Brazilija, Argentina, idr. Omenjene države ne morejo izvažati sladkorja na evropski trg, na svetovnem trgu pa morajo prodajati po nižjih cenah, ker se ES na njem znebi presežne ponudbe z izvoznimi subvencijami. Naraščanje carinske zaščite glede na stopnjo predelave tako v ES kot tudi v drugih državah, ki je ponazorjena v Tabeli 4.2. v prejšnjem poglavju, pa ovira razvoj predelovalne industrije v manj razvitih državah. Kljub temu, da omenjene države pridelujejo sladkorni trs, iz katerega je predelava cenejša kot iz sladkorne pese, in da imajo cenejšo delovno silo, torej primerjalno prednost, je ne morejo izkoristiti zaradi visoko zaščitne politike večine razvitih držav.

⁷⁸ Bilateral trade relations, Africa, Caribbean, Pacific. <http://europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/regions/acp/stats.htm> (18. 9. 2003).

Reforma režima sladkorja v okviru SKP ES bi v primeru, če bi se znižala domača podpora proizvajalcem, kot tudi ACP državam in ostalim, ki uživajo preferenčno obravnavo v uvozu sladkorja v EU in če bi se ukinile izvozne subvencije, povzročila porast svetovnih cen za sladkor. Poleg tega bi se zmanjšala nestabilnost svetovnih cen za sladkor, ki jih povzroča izoliranost trga ES od svetovnega. Države v razvoju bi tako izboljšale trgovinsko bilanco in bi lahko vlagale več denarja v izboljšanje pridelave sladkorja, kar bi lahko prineslo nadaljnje pozitivne učinke od izkoriščanja primerjalne prednosti, ki jo imajo (nizki stroški pri pridelavi sladkorja). Razvile bi lahko tudi predelovalno industrijo, saj so danes v večini izvoznice neobdelanega sladkorja, tudi zaradi večjih transportnih stroškov pri belem sladkorju.

V analizi UNCTAD-a⁷⁹ je opredeljena strategija vertikalne diverzifikacije izvoza v pridelavi sladkorja, ki omogoča še večje razvojne učinke. Z uporabo stranskih proizvodov, ki nastajajo v pridelavi sladkorja si lahko države v razvoju nadalje izboljšajo svoje pogoje menjave. Iz stranskih proizvodov pri pridelavi sladkorja je mogoče proizvesti hrano za živali (pozitivni učinki v živinoreji), papir, biorazgradljive detergente, metan, visoko vrednostne aminokisliline (kemična industrija), etanol, ki se ga uporablja kot gorivo (nadomestilo za nafto, bencin). To bi doprineslo k večji zaposlenosti, k izboljšanju življenjskega standarda, k razvoju same kmetijske panoge kot tudi ostalih gospodarskih panog itn. Če povzamemo, postopoma k celostnemu razvoju države.

Ob odpravi ovir v trgovini s sladkorjem pa bi izgubile tiste manj razvite države, ki imajo podpisane posebne sporazume, z EU kot tudi ZDA, v okviru katerih od njiju prejemajo za sladkor več denarja zaradi visokih cen. Tako se Komisija v luči pogajanj v okviru krogu Doha zavzema za ohranitev preferenc ACP držav, ki bi bile prizadete, če bi postal Protokol o sladkorju (ki je del Cotonou sporazuma, op. avt.) neveljaven.⁸⁰ Toda negativni učinki za te države bi bili manjši, ker bi se cene tudi na svetovnem trgu ob popolni liberalizaciji trgovine s sladkorjem zvišale. »Neto izguba za preferencialno obravnavane proizvajalce je ocenjena na okoli 450 milijonov dolarjev na leto.«⁸¹

⁷⁹ UNCTAD/COM/72. Prospects for the world sugar economy in the light of the Uruguay round agreements, 12. 8. 1996, http://r0.unctad.org/infocomm/comm_docs/docs/official/pocom72.pdf (18. 9. 2003).

⁸⁰ Trade Policy Review, izdan 26. 6. 2002 za EU. WT/TPR/S/102, http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rep_e.htm (17. 9. 2003).

⁸¹ Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).

Tako se ustvarjajo pritiski tudi znotraj EU za reformo režima s sladkorjem, ki se še stopnjujejo v okviru WTO. Tajsko je namreč v marcu letos sprožila postopek v okviru mehanizma za reševanje sporov WTO glede uporabe subvencij, ki jih izplačuje EU in glede diskriminatorne obravnave sladkorja, ki ga uvaža. Za celoten uvoženi sladkor v okviru zagotavljanja minimalnega dostopa do trga namreč ne veljajo zagotovljene cene in intervencijski odkup, le za tistega v okviru kvot določenih s preferencialnimi sporazumi.⁸²

⁸² WTO, WT/DS283/2, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/distabase_wto_members4_e.htm (16. 9. 2003).

6. Sklep

Skupna kmetijska politika EGS se je razvijala v obdobju po 2. svetovni vojni in značilnosti tega obdobja so ostale močno zasidrane v njej vse do danes. V tem času je prišlo do nekaj sprememb, vendar so te postopne in imajo majhne učinke. Kljub temu, da predstavlja presežna proizvodnja npr. pšenice, sladkorja, mleka in mlečnih izdelkov, govejega mesa, veliko breme za proračun v EU, ostajajo omenjeni proizvodi še naprej v okvirih visoke tržno cenovne podpore. V prihodnosti naj bi se namesto kompenzacijskih plačil, ki so še vedno vezana na proizvodnjo in jo tako spodbujajo, uvedla enotna plačila na kmetijo, kar bi bistveno spremenilo SKP. Sprememba pa je predvidena za leto 2005 in nemogoče je predvideti, v kolikšni meri se bo ta predlog uresničil.

Ob skorašnji širitvi EU, ki ravno tako ustvarja pritisk za radikalnejšo reformo SKP, se pritiski stopnjujejo tudi s strani tretjih držav, ki opozarjajo na negativne posledice, ki jih ima SKP na mednarodno trgovino s kmetijskimi proizvodi. Od Urugvajskega kroga v okviru GATT sporazuma naprej se za slednjo ustvarjajo nova pravila, ki so bila prvič zapisana v WTO Sporazumu o kmetijstvu, ki je stopil v veljavo v letu 1995, ko so ustanovili tudi Svetovno trgovinsko organizacijo. Glavni cilj omenjenega sporazuma je znižati celotno podporo kmetijstvu in narediti ovire, ki obstajajo v trgovini s kmetijskimi proizvodi, bolj transparentne. Slednje so dosegli s postopkom 'tarifikacije', to je s spremembo necarinskih ovir v carinske. Države članice WTO so morale vsaka po svojem urniku znižati tako podporo kmetijstvu, kot tudi carinske stopnje za kmetijske proizvode in še, v največji meri, odstraniti izvozne subvencije. Razvite države so morale slednje uresničiti do leta 2001, države v razvoju pa imajo na voljo daljše implementacijsko obdobje, in sicer do leta 2005. Dosegli so, da je zaščita v trgovini s kmetijskimi proizvodi danes bolj pregledna, saj morajo države o vseh ukrepih poročati WTO Odboru za kmetijstvo in na podlagi tega v generalnem sekretariatu WTO napišejo poročilo o trgovinski politiki za posamezne članice. Vendar se je v celoti zaščita kmetijski panogi zmanjšala le za malo, ker so mnogotere države v postopku 'tarifikacije' določile osnovne carinske stopnje, glede na katere se je zniževalo, višje od dejanske necarinske ovire v letu 1995. Poleg tega se v trgovini s kmetijskimi proizvodi pogosto uporablja tudi posebni zaščitni mehanizem, ki državam članicam WTO omogoča, da zvišajo carinsko stopnjo na uvoz, če se ta poveča. V skladu z WTO Sporazumom o kmetijstvu se uporabljajo tudi t.i. carinske kvote, ki naj bi izboljšale dostop kmetijskih proizvodov iz

manj razvitih držav na trge razvitih. Vendar pa se carinske kvote podeljuje diskriminatorno, npr. EU jih podeljuje v okviru preferencialnih sporazumov in tudi administrativni postopki za dodeljevanje kvot so zahtevni in predstavljajo velike stroške uvoznikom, tako da se ne zapolnijo v celoti. Carinska zaščita ostaja velika tudi za predelane kmetijske proizvode, zaradi česar ostajajo manj razvite države v večini primerov izvoznice primarnih proizvodov. V letu 2000 so se začela pogajanja o nadaljevanju reforme trgovine s kmetijskimi proizvodi. Delovni program teh pogajanj so vključili v obširnejši krog pogajanj, t.i. razvojni krog, ki se je uradno začel v novembru 2001 v Dohi. Na pogajalski mizi so novi predlogi za ureditev trgovine s kmetijskimi proizvodi in ukinitve izvoznih subvencij ter posebnega zaščitnega mehanizma, občutnejše znižanje domače podpore kmetijstvu, večanje carinskih kvot so nekateri izmed njih. Osrednji cilj pogajalskega kroga Doha je prispevati k razvoju manj razvitih držav z upoštevanjem njihovih posebnih okoliščin in čim boljša integracija teh držav v svetovni trgovinski sistem. Na področju pogajanj o trgovini s kmetijskimi proizvodi se države članice ne držijo delovnega programa, predvsem zaradi nesoglasij o tem za koliko in na kakšen način bodo nadalje liberalizirale to področje trgovine. Tudi na Ministrski konferenci WTO, ki je potekala v septembru letos v Cancunu, niso dosegli nobenega dogovora, pogajalski krog pa se mora končati do leta 2005.

Zaščita v kmetijstvu ostaja velika tudi v Evropski uniji, ki je ena izmed močnejših pogajalk v WTO in večjih udeleženk v trgovini s kmetijskimi proizvodi. S trgovinskimi zaščitnimi instrumenti in plačili, ki so vezana na proizvodnjo v okviru podpore kmetijstvu Evropska unija niža svetovne cene s kmetijskimi proizvodi. Obenem je zaradi visoko zaščitne trgovinske kmetijske politike manjša dostopnost do njenega trga za kmetijske proizvode iz tretjih držav, tudi manj razvitih. Posledica SKP je, da EU več izvažata in manj uvažata. Poleg tega so cenovna nihanja na svetovnem trgu za kmetijske proizvode večja, ker je trg EU izoliran od svetovnega in ker EU še vedno uporablja izvozne subvencije, s pomočjo katerih se lahko blago proda na svetovnem trgu po nižji konkurenčni ceni.

Visoka zaščitna trgovinska kmetijska politika, ki je del SKP EU, tako posredno vpliva na razvojne možnosti manj razvitih držav. V teh državah, v povprečju, delež ruralnega prebivalstva presega polovico celotnega, in ti prebivalci se v večini ukvarjajo s kmetijstvom le za lastno preživetje ali pa delajo na poljih velikih kmetov. Za to ruralno delovno silo je značilna majhna učinkovitost, k temu pa je prispevala tudi obdavčitev izvoza kmetijskih proizvodov v preteklosti. To se je dogajalo predvsem v tistih državah, ki so hotele razviti

svoje industrijske zmogljivosti in so sledile strategiji uvozne substitucije, pospeševanja izvoza, idr. Poleg tega na majhno učinkovitost delovne sile vplivajo tudi cene za kmetijske proizvode, ki so na svetovnem trgu nizke in so podvržene nihanjem, na kar vpliva tudi SKP EU, kot je navedeno že zgoraj. Ob popolni liberalizaciji trgovine s kmetijskimi proizvodi s strani EU, bi se cene za kmetijske proizvode dvignile, problem nihanja bi se zmanjšal in tako bi nekatere manj razvite države zvišale svoje izvozne zasluge, medtem ko bi druge to lahko spodbudilo k večji kmetijski proizvodnji in nadalje k izvozu. S tem smo potrdili prvo delovno hipotezo, ki se glasi, da SKP EU omejuje razvojne možnosti manj razvitih držav.

Mednarodna trgovina pa ne more biti osnova za razvoj v manj razvitih državah. Slednje si zaslužijo posebno obravnavo v WTO in se lahko s tehnično pomočjo držav članic osredotočijo na povečanje produktivnosti v kmetijski panogi s tehnološkimi in institucionalnimi spremembami. Povečanje produktivnosti bi skupaj z odpravo necarinskih trgovinskih ovir oziroma 'tarificiranih' NTO v razvitih državah pripomoglo k temu, da bi manj razvite države bolje izkoristile svojo primerjalno prednost na tem področju, to je predvsem poceni delovno silo, ki je veliko na razpolago in obdarjenost z naravnimi viri. Tudi druga delovna hipoteza, da bi odprava NTO v trgovini s kmetijskimi proizvodi v EU (reforma SKP) pripomogla k temu, da bi manj razvite države bolje izkoristile svojo primerjalno prednost na tem področju, drži. Četudi je naravni vir le en proizvod ali malo teh, si lahko države z diverzifikacijo izvoza, torej z uporabo stranskih produktov, ki nastajajo pri proizvodnji, gospodarsko opomorejo. Spodbujanje razvoja kmetijske panoge bi pa, ob predpostavki, da se koristi prerazporedijo na celotno prebivalstvo, najprej v veliki meri rešilo problem lakote, ki je prisotna v večini manj razvitih držav.

7. Seznam virov

KNJIGE:

1. Atkin, Michael (1993): *Snouts in the Trough. European farmers, the Common Agricultural Policy and the public purpose.* Woodhead Publishing Ltd, Cambridge.
2. Barnes, Ian in Barnes, Pamela M. (1995): *The Enlarged European Union.* Longman Publishing, New York.
3. Becker, Tilman, Gray, Richard in Schnitz, Andrew, ur. (1992): *Improving Agricultural Trade Performance under the GATT.* Wissenschaftsverlag Vau, Kiel.
4. Dyker, David A., ur.(1999): *The European Economy.* Longman, Harlow, New York.
5. European Commission (2002): *The Agricultural Situation in the European Union.* EC, Luxemburg, Brussels.
6. Erjavec, Emil, Miroslav Rednak in Tina Volk, ur. (1997): *Slovensko kmetijstvo in Evropska unija.* ČZD Kmečki glas, Ljubljana.
7. El-Agraa, Ali M., ur.(2001): *The European Union: Economics and Policies.* Šesta izdaja. Pearson Education Limited, Harlow.
8. Gardner, Brian (1996): *European Agriculture: Policies, production and Trade.* Routledge, London.
9. Jovanović, Miroslav N. (1997): *European economic integration. Limits and prospects.* Routledge, London in New york.
10. Jackson, John H. (1998): *The World Trade Organization: Constitution and Jurisprudence.* The Royal Institute of International Affairs, London.
11. Košmelj, Blaženka (1996): *Statistika 2 – 1.del.* Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana.
12. Lewis, Arthur W. (1978): *The Evolution of the International Economic Order.* Princeton University Press, New Jersey.
13. Oudenaren, John Van (2000): *Uniting Europe: European Integration and the Post-Cold War World.* Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Lanham.
14. Pelkmans, Jacques (1997): *European Integration: methods and economic analysis.* Longman, Harlow (Essex) in Open University of the Netherlands, Heerlen.
15. Ritson, Christopher in David Harvey, ur.(1997): *The Common Agricultural Policy.* CAB International, Wallingford.

16. Salvatore, Dominick (1998): International Economics. Šesta izdaja. Prentice Hall, New Jersey.
17. Trebilcock, Michael J. in Howse, Robert (1999): The Regulation of International Trade, second edition. Routledge, London in New York.
18. Todaro, Michael P. (1997): Economic Development. Šesta izdaja. Longman, London in New York.
19. Yarbrough, Beth V. In Yarbrough, Robert M.(1994): The World Economy: Trade and Finance. The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers, Fort Worth.
20. World Bank (2003): World development indicators 2003. World Bank, Washington, D.C.
21. World Trade Organization – Secretariat(1999): Guide to the Uruguay Round agreements. Kluwer Law International, The Hague, Boston.

POGLAVJA IZ ZBORNIKOV:

1. Avsec, Franci (2001): Skupne tržne ureditve. V: Erjavec, E. In Volk T. (ur.): Pregled skupne kmetijske politike, 19-200. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta/Oddelek za zootehniko in Zadružna zveza Slovenije, Domžale.
2. Bernal, Richard L. (2003): Small Developing Economies in the World Trade Organization. V: Ingco, Merlinda D. (ur.): Agriculture, Trade, and the WTO: Creating a Trading Environment for Development, 108-122. The World Bank, Washington, D.C..
3. Diakosavvas, Dimitris (2003): The Uruguay Round Agreement on Agriculture in Practice: How Open Are OECD Markets. V: Ingco, Merlinda D.(2003): Agriculture, Trade, and the WTO: Creating a Trading Environment for Development, 21-59. The World Bank, Washington, D.C..
4. Fearne, Andrew (1997): The History and Development of the CAP 1945-1990. V: Ritson, Christopher in David Harvey (ur.): The Common Agricultural Policy, 11-55. CAB International, Wallingford.
5. Harvey, D. R.: Agricultural Policy Reform after the Uruguay Round v Ingersent, K.A., Rayner, A.J. in Hine, R.C. (ur.)(1994): Agriculture in the Uruguay Round.St. Martin's Press, New York.
6. Lingard, John in Hubbard, Lionel (1997): The CAP and the Developing World. V: Ritson, Christopher in David Harvey (ur.): The Common Agricultural Policy, 343-357. CAB International, Wallingford.

7. Hubbard, L. in Ritson, C. (1997): Reform of the CAP: From Mansholt to MacSharry. V: Ritson, Christopher in David Harvey (ur.): The Common Agricultural Policy, 81-94. CAB International, Wallingford.
8. Rieger, Elmar (1996): The Common Agricultural Policy, 97-123. V: Wallace, Helen in Wallace, William (ur.): Policy-making in the European Union, third edition. Oxford University Press, Oxford.
9. Ritson, Christopher in Swinbank, Alan (1997): Europe's Green Money. V: Ritson, Christopher in David Harvey (ur.): The Common Agricultural Policy, 115-137. CAB International, Wallingford.
10. Swinbank, Alan (1997): The New CAP. V: Ritson, Christopher in David Harvey (ur.): The Common Agricultural Policy, 95-111. CAB International, Wallingford.

ČLANKI:

1. Agra Europe, 14. 2. 2003, EP/1,2,3,4.
2. Agra Europe, 28. 3. 2003, A/2.
3. Delo, Sobotna priloga, 13. 9. 2003, str. 15
4. Hoekman, Bernard, Ng, Francis in Olarreaga, Marcelo (2002): Eliminating Excessive Tariffs on Exports of Least Developed Countries. *The World Bank Economic Review* 16 (1), 1-21.
5. Panagariya, Arvind (2002): EU Preferential Trade Arrangements and Developing Countries. *The World Economy* 25 (10), 1415-1432.

DOKUMENTI:

1. Commission of the European Communities (1991b): The Development and the Future of the CAP. Follow-up to the Reflections Paper (COM (91) 100 of 1 February 1991) – Proposals of the Commission. CEC, Brussels.
2. Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti, 1957, (http://europa.eu.int/eur-lex/en/search/treaties_founding.html).

VIRI IZ MEDMREŽJA:

1. Agenda 2000: Reform of the Common Agricultural Policy (CAP). <http://europa.eu.int/scadplus/en/lvb/160002.htm> (24. 07. 2003).
2. Agreement on Agriculture (Sporazum o kmetijstvu), http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/14-ag.pdf (11. 3. 2003).

3. Agreement on Agriculture, summary,
<http://www.wto.org/english/docse/legale/ursume.htm#aAgreement> (13. 9. 2003).
4. Agreement on Application of Sanitary and Phytosanitary Measures,
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/15-sps.pdf (17. 3. 2003).
5. Agreement on Implementation of Article VI of the General Agreement on Tariffs and Trade 1994 (Sporazum o implementaciji člana VI 'GATT 1994'),
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/19-adp.pdf (18. 3. 2003).
6. Agreement on Subsidies and Countervailing Measures (Sporazum o subvencijah in povračilnih ukrepih), http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/24-scm.pdf (23. 3. 2003).
7. Agreement on Technical Barriers to Trade,
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt.pdf (17. 3. 2003).
8. Agreement on Trade-Related Investment Measures,
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/18-trims.pdf (18. 3. 2003).
9. Agricultural policies in OECD countries: A positive reform agenda,
COM/AGR/TD/WP(2002)19/FINAL,
[http://www.ois.oecd.org/olis/2002doc.nsf/43bb6130e6e5fc12569fa005d004c/7d605f12fed04929c1256c5d00368d88/\\$FILE/JT00134699.PDF](http://www.ois.oecd.org/olis/2002doc.nsf/43bb6130e6e5fc12569fa005d004c/7d605f12fed04929c1256c5d00368d88/$FILE/JT00134699.PDF) (9. 10. 2003).
10. Agriculture negotiations backrounder: the issues and where we are now,
http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agnegs_bkgnd_e.doc (14. 9. 2003).
11. Agriculture, trade and food security: issues and options in the WTO negotiations from the perspective of developing countries;
<http://www.fao.org/docrep/003/X4829e/X4829e00.htm> (6. 10. 2003).
12. Bilateral trade relations, Africa, Carribean, Pacific.
<http://europa.eu.int/comm/trade/issues/bilateral/regions/acp/stats.htm> (18. 9. 2003).
13. CAP Reform Summary.
http://europa.eu.int/comm/agriculture/publi/newsletter/capreform/special_en.pdf (12. 9. 2003).
14. Day 5: Conference ends without consensus,
http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min03_e/min03_14sept_e.htm (26. 9. 2003).
15. Decision on Measures Concerning the Possible Negative Effects of the Reform Programme on Least-Developed and Net Food-Importing Developing Countries,
http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/35-dag.pdf (17. 3. 2003).

16. FAOSTAT DATABASE,
<http://apps.fao.org/lim500/wrap.pl?ExportByDestination&Domain=ExportByDestination&Language=english> (6. 10. 2003).
17. Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 1, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter1.pdf> (15. 9. 2003).
18. Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).
19. Key Figures, http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/eu_glance/14/txt_en.pdf (7. 10. 2003)
20. The Community Budget: the Facts and Figures.
<http://europa.eu.int/comm/budget/pdf/infos/vademecum2000/en.pdf> (12. 9. 2003).
21. The declaration's work programme,
http://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm#workprogramme (14. 9. 2003).
22. The Uruguay Round Agreement on Agriculture: The Policy Concerns of Emerging and Transition Economies, <http://www.oecd.org/pdf/M00004000/M00004814.pdf> (12. 2. 2003).
23. Trade Policy Review, European Union, July 2000, Secretariat Report,
<http://www.wto.org/english/tratope/tpre/tp137e.htm#secretariatsummary> (14. 9. 2003).
24. Trade Policy Review, izdan 26. 6. 2002 za EU. WT/TPR/S/102, <http://www.wto.org> (16. 9. 2003).
25. UNCTAD/COM/72. Prospects for the world sugar economy in the light of the Uruguay round agreements, 12. 8. 1996,
http://r0.unctad.org/infocomm/comm_docs/docs/official/pocom72.pdf (18. 9. 2003).
26. WTO Agriculture – annual report 2000,
http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ann_rep2000_e.htm (5. 10. 2003).
27. WTO, WT/DS283/2,
http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/distabase_wto_members4_e.htm (16. 9. 2003).

PRILOGA A: Manj razvite države po skupinah

Razdelitev manj razvitih držav glede na dohodek (klasifikacija Svetovne banke)

Države z nizkim dohodkom (735\$ BDP ali manj)		
Afganistan	Gvineja	Nigerija
Angola	Gvineja-Bissau	Pakistan
Azerbajdžan	Haiti	Papua Nova Gvineja
Bangladeš	Indija	Ruanda
Benin	Indonezija	Sao Tome and Principe
Butan	Kenija	Senegal
Burkina Faso	Severna Koreja	Sierra Leone
Burundi	Kirgistan	Solomon Islands
Kambodža	Laos	Somalija
Kamerun	Lesoto	Sudan
Srednjeafriška republika	Liberija	Tadžikistan
Čad	Madagaskar	Tanzanija
Komori	Malavi	Timor-Leste
Demokratska republika Kongo	Mali	Togo
Kongo	Mavretanija	Uganda
Slonokoščena obala	Moldova	Uzbekistan
Ekvatorialna Gvineja	Mongolija	Vietnam
Eritreja	Mozambik	Jemenska republika
Etiopija	Mjanmar	Zambija
Gambija	Nepal	Zimbabve
Gruzija	Nikaragva	
Gana	Niger	

Vir: WB Country classification, http://www.worldbank.org/data/countryclass/classgroups.htm#Low_income (17. 3. 2003)

Države z nižjim srednjim dohodkom (736\$ - 2.935\$ BDP)		
Albanija	Gvatemala	Romunija
Alžirija	Gvajana	Ruska federacija
Armenija	Honduras	Samoa
Belorusija	Iran	Srbija in Črna gora
Bolivija	Irak	Južna Afrika
Bosna in Hercegovina	Jamajka	Šrilanka
Braziliya	Jordanija	Sveti. Vincent in Grenadine
Bolgarija	Kazahstan	Surinam
Kapverdski otoki	Kiribati	Svaziland
Kitajska	Makedonija	Sirija
Kolumbija	Maldivi	Tajska
Kuba	Maršalovi otoki	Tonga
Džibuti	Mikronezija	Tunizija
Dominikanska republika	Maroko	Turčija

Ekvador	Namibija	Turkmenistan
Egipt	Paragvaj	Ukrajina
El Salvador	Peru	Vanuatu
Fidži	Filipini	Zahodni breg in Gaza

Vir: WB Country classification,

http://www.worldbank.org/data/countryclass/classgroups.htm#Lower_middle_income (17. 3. 2003)

Skupina najmanj razvitih držav (LDC): Afganistan, Angola, Bangladeš, Benin, Butan, Burkina Faso, Burundi, Kambodža, Kapverdski otoki, Srednjeafriška republika, Čad, Komori, Demokratična republika Kongo, Džibuti, Ekvatorialna Gvineja, Eritreja, Etiopija, Gambija, Gvineja, Gvineja Bissau, Haiti, Kiribati, Laos, Lesoto, Liberija, Madagaskar, Malavi, Maldivi, Mali, Mauritius, Mozambik, Mjanmar, Nepal, Niger, Ruanda, Samoa, Sao Tome in Principe, Senegal, Sierra Leone, Salomonovi otoki, Somalija, Sudan, Togo, Tuvalu, Uganda, Tanzanija, Jemen in Zambija.

Vir: UNCTAD, Least developed countries at a glance,

<http://www.unctad.org/Templates/webflyer.asp?docid=2929&intItemID=1634&lang=1> (7. 10. 2003).

PRILOGA B: Scenarij Svetovne banke

Analiza začetnih in končnih povprečnih carin z uporabo trgovinskega modela SB v odstotkih

	Kmetijstvo		
	povprečna carina		Odstotek znižanja brez carinskih vrhov
	začetna	končna	
OECD Cairns države	15,9	6	100
EU z EFTA članicami	22,4	7,4	100
ZDA	10,8	5	60,6
Japonska	50,3	10	100
J. Koreja in Tajvan	49,4	8,2	100
Hong Kong in Singapur	1,6	1,6	0
Brazilija	12	10	21,3
Kitajska	38,8	11	100
Indija	25,9	13,2	100
Indonezija	9	7,4	0
Rusija	11,8	10	12,3
Mehika	23,6	10	61,5
CU južnoafriških držav	45,7	12,2	100
Vietnam	32,5	11,4	100
Ostala Južna Azija	23,6	10,3	100
Ostala Vzhodna Azija	22,9	11,9	100
Ostale Latinska Amerika in Karibi	14,5	10	77,9
EU pristopnice	24,9	12,8	100
Ostala Evropa in osrednja Azija	22,4	10	92,5
Bližnji Vzhod	76,4	12,8	100
Severna Afrika	35,5	10,2	100
Ostala Podsaharska Afrika	20,6	10,5	100
Ostali svet	8,1	6	0

Vir: Global Economic Prospects 2004 – Realizing the Development Promise of the Doha Agenda, Chapter 3, <http://www.worldbank.org/prospects/gep2004/chapter3.pdf> (15. 9. 2003).